

Dret humà a l'aigua i al sanejament

Perspectives cap a una Justícia Hídrica

Dret humà a l'aigua i al sanejament

Perspectives cap a una Justícia Hídrica

Autoria: Beatriz Felipe Pérez, Alejandra Durán i Jaume Pujolràs.

Revisió de continguts: Grup Aigua d'Enginyeria Sense Fronteres.

Agraïments: A la cooperativa CICrA Justícia Ambiental per la seva dedicació i tasca d'investigació i a Alejandro Castillo, Aura Vidal i Sandra Tous per la seva revisió i comentaris.

www.esf-cat.org

 [@ESFCatalunya](https://twitter.com/ESFCatalunya)

 [/EnginyeriaSenseFronteres](https://www.facebook.com/EnginyeriaSenseFronteres)

 [telegram.me/ESFCatalunya](https://t.me/esf-catalunya)

 [/ESFCatalunya](https://www.instagram.com/ESFCatalunya)

ISBN: 978-84-09-63571-9

Les autores i l'Associació Internacional d'Enginyeria Sense Fronteres, maig 2024.

El contingut d'aquest estudi és responsabilitat exclusiva de l'Associació Internacional d'Enginyeria Sense Fronteres i no reflecteix necessàriament l'opinió del finançador.

Índex

INTRODUCCIÓ	7
1. L'ACCÉS A L'AIGUA EN L'ACTUALITAT	8
1.1. La crisi mundial de l'aigua: causes i conseqüències	8
1.2. L'accés a l'aigua i al sanejament al món	15
2. EL DRET HUMÀ A L'AIGUA I AL SANEJAMENT	18
2.1. Els orígens: l'Observació General nº 15	18
2.2. La Resolució 64/292 i el reconeixement i les dimensions del DHAS	20
2.3. La garantia del DHAS mitjançant els Objectius de Desenvolupament Sostenible: l'ODS 6	21
2.4. Les obligacions per als Estats	23
3. LA PRIVATITZACIÓ DE L'AIGUA	26
3.1. Una aproximació als models de gestió i els sistemes de regulació de l'aigua	26
3.2. La història de la privatització dels serveis d'aigua i sanejament	27
3.3. El fracàs de les privatitzacions	30
3.4. El cas de Catalunya	33
3.5. Altres estratègies comercials: els partenariats públic-privats	35
4. RECUPERANT LA GOVERNANÇA: MODELS MÉS DEMOCRÀTICS	
PER A LA GESTIÓ DE L'AIGUA	38
4.1. Els Partenariats Públic-Públics (PUP)	39
4.2. Les remunicipalitzacions	40
4.3. La gestió comunitària i les aliances comunitàries i públic-comunitàries	43
GLOSSARI	45
BIBLIOGRAFIA	47

Introducció

Milions de persones no tenen accés a l'aigua, en la qualitat i quantitat suficient, ni a un sanejament adequat. Això es deu a múltiples motius, tant físics, com l'escassetat d'aigua en algunes regions, com a humans, és a dir, a una mala gestió. La "crisi mundial de l'aigua" es pot explicar a causa d'una distribució desigual dels recursos hídrics, però també a la sobreexplotació dels aqüífers, a la contaminació, al malbaratament i, en general, a la mala gestió dels recursos disponibles. A més d'aquests motius, altres factors, com l'emergència climàtica, agreugen encara més aquesta crisi global.

En el marc d'aquesta crisi global de l'aigua neix -no sense dificultats- el Dret Humà a l'Aigua i al Sanejament (DHAS). L'Observació General núm. 15 i la posterior Resolució 64/292 van definir aquest dret, així com les obligacions per als Estats. No obstant això, les lògiques privatitzadores amenacen la garantia del DHAS per a gran part de la població mundial, especialment per als col·lectius més vulnerabilitzats. La constatació dels punts febles d'aquests models de gestió de l'aigua basats en les lògiques neoliberals ha fet que s'impulsin des de la ciutadania organitzada altres formes de governança alternatives mitjançant models més democràtics en què les remunicipalitzacions han cobrat una importància vital.

Mitjançant el present document es realitza un primer acostament a qüestions rellevants en el marc del DHAS. L'objectiu és dur a terme una aproximació a la crisi mundial de l'aigua, així com a la importància del reconeixement del DHAS, la història i les conseqüències de les privatitzacions i a les noves formes de governança. Es presenta el panorama històric i present global, però posa el focus en el context català. A més, s'inclou un glossari de termes clau que facilitaran la comprensió del contingut.

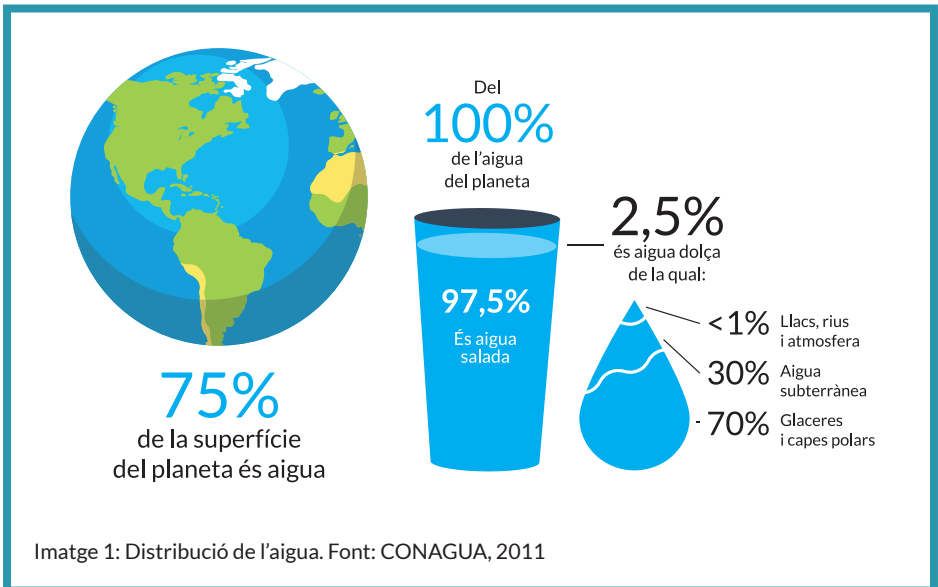
El contingut d'aquest document és una adaptació del curs virtual "Dret Humà a l'Aigua i al Sanejament" d'Enginyeria Sense Fronteres. Ha estat elaborat per la cooperativa CICrA Justícia Ambiental.

1. L'accés a l'aigua en l'actualitat

La crisi mundial de l'aigua és una de les majors amenaces a les quals s'enfronta la humanitat. Les conseqüències d'aquesta crisi, així com les seves causes, són múltiples i els seus impactes afecten de manera diferenciada les persones. Les dones i nenes, en general, pateixen encara més els seus efectes nocius. També s'enfronten a majors vulnerabilitats les persones que viuen en situació de pobresa, així com les persones racialitzades i, els pobles.

1.1 La crisi mundial de l'aigua: causes i conseqüències

Les causes de la crisi mundial de l'aigua són diverses i tenen diferents orígens. Una de les causes neix de la mateixa **limitació natural d'aquest element**. El 75% de la superfície terrestre es troba coberta d'aigua, però el 97% del total està en els mars, en forma d'aigua salada. Només el 2,5% de l'aigua del món és aigua dolça i, d'aquesta quantitat, menys del 1% es localitza en llacs, reservoris i rius. D'aquest 1%, el 30% és aigua subterrània, humitat del sòl i atmosfera, mentre que el 70% restant es troba en forma de glaceres, permagel i neus permanents.

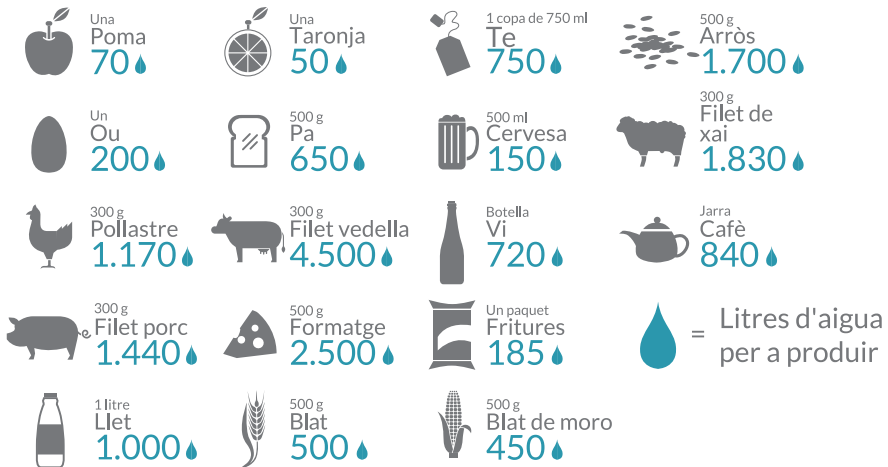
La situació de les **aigües subterrànies**, de les quals depèn gran part de la població, és preocupant. Tot i que els percentatges varien d'un continent a un altre, aproximadament el 69% del volum total de les extraccions d'aigües subterrànies s'utilitza en el sector agrícola, el 22% per a ús domèstic i el 9% per a fins industrials. La utilització d'aigua subterrània constitueix ja la meitat del volum d'aigua extreta per a ús domèstic per la població mundial, tot i que, en realitat, l'agricultura de regadiu consumeix prop del 70% de totes les extraccions d'aigua dolça (ONU AIGUA i UNESCO, 2022).

La sobreexplotació dels aqüífers subterranis és una pràctica que es dona a tot el món, però les regions amb majors extraccions d'aigua per persona són Amèrica del Nord i Àsia Central (FAO, 2022). A Espanya, per exemple, es calcula que els aqüífers sostenen el 70% dels proveïments. El llevant i el sud-est del país són les regions amb més sobreexplotació (ICOG, 2018). De fet, el 44% de les masses d'aigua

L'AIGUA VIRTUAL

L'aigua virtual és l'aigua necessària per produir un bé. Representa el càlcul de la quantitat total d'aigua que es requereix per a obtenir un producte, la qual cosa inclou l'aigua utilitzada durant el cultiu, el creixement, processament, fabricació, transport i venda dels productes. Per a saber quanta aigua s'utilitza per a fabricar o produir diferents productes, visita:

www.waterfootprint.org/resources/interactive-tools/product-gallery/

Quantitat d'aigua necessària per a produir diferents aliments. Font: Iagua, 2015.

subterrània a Espanya es troben en mal estat (Greenpeace, 2022). El Parc Nacional de Doñana, entre altres espais protegits, està en estat crític a causa de la sobreexplotació per l'agricultura intensiva i dels nombrosos pous il·legals (Felip, Aragonès i Díaz-Paniagua, 2023). A Catalunya, empreses com Celsa i Damm, així com la química Plastiverd, Aigües Industrials de Tarragona (que proveeix d'aigua les plantes dels polígons petroquímics tarragonins) i ICL Súria & Sallent (Iberpotash, empresa israeliana que explota les mines de sal de Súria i de Sallent) encapçalen el rànquing de permisos d'extracció d'aigua per a usos industrials (Palà i Aznar, 2024).

A més de la sobreexplotació dels aqüífers, una altra de les causes de la crisi mundial de l'aigua és la **contaminació** en totes les seves formes. Així, l'escassetat d'aigua no es deu només a l'escassetat física de la mateixa sinó al seu deteriorament progressiu en moltes conques, reduint la quantitat d'aigua disponible i de bona qualitat (FAO, 2018). Si bé existeix cert tipus de contaminació natural, com la generada per l'arrossegament de matèria orgànica morta per l'escorriment de les aigües pluvials, la cendra d'un volcà o els productes inorgànics produïts per l'erosió dels sòls, la d'origen antròpic és, en general, més greu.

Un dels tipus de contaminació més estesa és la **urbana**, que correspon a les càrregues de residus de les llars, de les activitats comercials i industrials i de serveis, entre d'altres, que donen lloc a les aigües residuals. La contaminació urbana consta de dos components principals: d'una banda, la producció de residus i el seu mal maneig i, de l'altra, les aigües grises i negres dels sistemes de clavegueram. Al món, més del 80% de les aigües residuals són abocades sense cap tractament (ONU Aigua, 2017).

Dins la contaminació urbana també s'ha de tenir en compte la **contaminació emergent**. Són substàncies químiques o materials que es detecten en les aigües la presència de les quals pot suposar un risc per al medi ambient i la salut humana. Es genera per fàrmacs, hormones, drogues i productes de cura i d'higiene personal, entre d'altres. El problema amb la contaminació emergent neix del constant i creixent ús d'aquests productes, per la qual cosa gairebé es pot anomenar contaminació persistent (MITERD, s.f.).

Un altre tipus de contaminació que contribueix a la crisi mundial de l'aigua és l'**agropecuària**. Es tracta de la contaminació procedent de la ramaderia, l'aqüicultura i dels camps de producció de plantes i conreus en els quals s'utilitzen diferents tipus d'agroquímics els components dels quals, que no són absorbits per les collites, es filtren o són arrossegats i arriben als aqüífers i altres cossos d'aigua, la qual cosa afecta els ecosistemes i les persones. S'estima que aquest tipus de contaminació és el principal factor de degradació de les aigües d'interior i costaneres. A la Unió Europea el 38% de les masses d'aigua es troba sota pressió a causa de la contaminació agrícola (ONU Aigua i UNESCO, 2022). A Catalunya, l'elevada concentració de nitrats a les aigües, especialment les aigües subterrànies, continua essent un dels problemes més alarmants. De fet, les reserves subterrànies de 185 municipis catalans superen el límit legal de nitrats. Els municipis més afectats són aquells en què abunden les macrogranges porcines (Riu, 2022; Riu, 2023).

EL PLÀSTIC

Cada vegada es pot trobar més plàstic als cossos d'aigua. Això afecta la salut d'aquests ecosistemes aquàtics i té repercussions per a la humanitat. Els **microplàstics** (fragments inferiors als 5 mm), que sorgeixen del trencament d'altres trossos més grans o han estat fabricats així directament (com les microesferes presents als exfoliants, pastes de dents i altres productes d'higiene), són especialment preocupants, ja que els animals marins els ingereixen i això afecta la seva salut. Hi ha evidències que es transfereixen al llarg de la cadena alimentària i arriben fins als nostres plats (Greenpeace, 2018). De fet, s'han trobat fins a les placentes humanes (García et al., 2024).

A les platges de Catalunya, especialment a Tarragona (La Pineda) a causa del complex petroquímic, però també a Galícia, Astúries, Cantàbria i el País Basc (entre d'altres) s'hi poden trobar pèl·lets de plàstic. Aquests materials són microplàstics que es fan servir com a matèria primera per produir plàstics i inclouen substàncies químiques potencialment contaminants per al medi ambient i els éssers humans.

Per saber més sobre la contaminació per pèl·lets, visita el mapa interactiu impulsat en el marc del projecte MEDPELLETS en què la ciutadania els està identificant: <https://goodkarmaprojects.org/medplastic/mapa-interactivo-de-la-presencia-de-pellets-de-plastico-en-el-medio-ambiente/>

D'igual manera, cal ressaltar la importància de la **contaminació industrial**, que pot produir-se a partir de la neteja de matèries primeres, substàncies químiques emprades com a matèries primeres i reactius, metalls pesants que es generen en alguns processos de transformació, etc. (Rodríguez, 2013).

Un exemple de contaminació industrial relacionada amb l'aigua és la produïda a l'embassament de Flix al riu Ebre. El 2004 es va fer públic un estudi que va donar a conèixer que s'havien acumulat aproximadament 700.000 tones de llots tòxics (mercuri, organoclorats, etc.), que van quedar units als sediments, procedents d'una sèrie d'activitats de la indústria química, que havia operat durant molts anys. Això es va sumar a la resta de contaminació que ja venia patint la conca baixa de l'Ebre fins a la desembocadura del Delta. Va ser aproximadament el 2015 quan part de la població de Flix i de les plataformes ciutadanes van prendre veritable consciència de la problemàtica econòmica i ambiental que realment va suposar Ercros per al territori (Durán, Felipe i Vilaseca, 2018).

La **crisi climàtica** se suma a les causes de la crisi mundial de l'aigua a través de sequeres, inundacions i tempestes, entre d'altres. Els desastres climàtics poden afectar i fins i tot acabar amb el subministra-

ment d'aigua i sanejament, contaminar l'aigua i posar en risc la vida de milions de persones, especialment de les regions més vulnerables. El desglaç de les glaceres afecta el subministrament d'aigua en el futur (proper), a més, incrementa el risc d'inundacions durant l'estació humida. Les àrees on l'aigua és escassa seran, en general, més seques i càlides del que ja ho són. L'elevació del nivell del mar, relacionada amb l'augment de la temperatura dels oceans, produeix la intrusió d'aigua salada en cossos d'aigua i aqüífers, la qual cosa també té conseqüències per a les poblacions costaneres. L'any 2023 ha tingut la temperatura mitjana de l'aigua superficial dels oceans més càlida de la història (NASA, 2024).

Catalunya i particularment l'Àrea Metropolitana de Barcelona, com a part de la conca de la Mediterrània, és un dels "climate change hotspots" més vulnerables. Ja s'estan vivint alteracions en les temperatures i en els patrons de precipitacions que estan tenint conseqüències molt significatives en el cicle de l'aigua i la garantia de diversos drets humans, especialment el Dret Humà a l'Aigua i al Sanejament (DHAS) (Felipe, Mascaró i Vilaseca, 2021).

De fet, el dia 2 de febrer de 2024 es va publicar al DOGC la Resolució ACC/220/2024, d'1 de febrer, per la qual es declara l'estat d'emergència per sequera hidrològica a les unitats d'explotació Embassaments del Ter-Llobregat, Embassaments del Ter i Embassaments del Llobregat. L'entrada en l'estat d'emergència per sequera hidrològica de les unitats d'explotació 10 Embassaments del Llobregat, 12 del Ter i 13 del Ter-Llobregat inclou 202 municipis abastits per les xarxes en alta dels Embassaments del Ter i/o del Llobregat que representen un total de 5.919.081 habitants de les comarques de l'Alt Penedès, Anoia, Bages, Baix Empordà, Baix Llobregat, Barcelonès, Berguedà, Garraf, Gironès, Maresme, Selva, Solsonès, Vallès Occidental i Vallès Oriental (ACM, 2024). Aquesta mesura, que va entrar en vigor amb restriccions immediates, respon a la baixa reserva dels embassaments del sistema del Ter de Llobregat, que va estar per sota del 16%, una situació sense precedents en la història d'aquest sistema.

Juntament amb la distribució de l'aigua a la Terra, la contaminació i el canvi climàtic, la construcció d'infraestructures, com per exemple les grans **represes hidroelèctriques**, constitueix un altre element més de la crisi mundial de l'aigua. La seva construcció sovint satisfà els interessos de les empreses multinacionals, dels bancs de desenvolupament i/o de les elits polítiques i no de les poblacions locals, sustentant-se en un concepte de "desenvolupament sostenible" malentès i afectant inevitablement el cicle hidrològic.

A més de l'anterior, i malgrat el que se sol creure, les represes també produeixen gasos d'efecte hivernacle (Deemer, et al., 2016); frenen el flux de sediments, que porten importants càrregues de nutrients vitals per a les plantes aquàtiques i el plàncton; i afavoreixen el creixement de microbis que augmenten la toxicitat de les aigües (Asher, 2017). El cas del Delta d'Ebre és important en aquest sentit, ja que la pèrdua de sediments deguda als 125 embassaments que obstaculitzen el seu pas està afectant aquest sensible ecosistema (Nadal, Esteve i Durán, 2019).

CIMERA SOCIAL DE L'AIGUA: campanya "D'ON NO N'HI HA, NO EN RAJA"

El 2023, un conjunt d'organitzacions socials i ambientals es van començar a organitzar amb motiu de la sequera que està patint a Catalunya per coordinar-se i treballar una sèrie de propostes per afrontar un dels reptes més grans del territori i promoure la Nova Cultura de l'Aigua. Aquesta plataforma de segon nivell denuncia que la sequera a Catalunya no només és a causa de la manca de pluges i de la crisi climàtica, sinó que és conseqüència d'una mala gestió de l'aigua que ve de lluny i que es deu al fet que les polítiques hídriques han prioritzat els interessos econòmics i lucratius per sobre el bé comú.

Les entitats convocants promotores de la **Cimera Social de l'Aigua** són Aigua és Vida, Associació de Municipis i Entitats per l'Aigua Pública (AMAP), Ecologistes en Acció, Enginyeria Sense Fronteres, Plataforma en Defensa de l'Ebre, Grup de Defensa del Ter, Greenpeace, Moviment per l'Aigua Pública i Democràtica a l'AMB, Aigua és Vida Girona, Naturalistes de Girona, Observatori de l'Aigua Terrassa, GEPEC, Federació d'Ecologistes de Catalunya, ADENC, SOS Costa Brava, SOS LLOBREGAT i l'Hospitalet, Coordinadora per la Salvaguarda del Montseny, IPCENA, DEPANA, entre d'altres.

La I Cimera Social de l'Aigua es realitza al maig de 2023 a Salt (Girona), on es va arribar un consens territorial per a exigir accés a la informació en la gestió de la sequera i acordat propostes a curt, mitjà i llarg termini per a gestionar la sequera, recollides en un document amb 43 propostes per fer front a la sequera (Aigua és Vida, 2023a).

Al setembre de 2023 es realitza la II Cimera Social de l'Aigua a Amposta (Delta de l'Ebre). En

aquesta segona trobada es denunciïn els interessos econòmics en la gestió de la sequera i es presenta la campanya “**D'on no n'hi ha, no en raja**”. La campanya és una denúncia conjunta i presenta diversos eixos de treball: aigua i canvi climàtic, aigua i agricultura, aigua i ramaderia, contaminació i mal estat ecològic de les masses d'aigua, aigua i turisme, privatització i pobresa hídrica.

El 20 de gener del 2024 es realitza la III Cimera Social per l'Aigua a Arbúcies (Montseny) amb l'objectiu de reforçar les estratègies conjuntes, generar propostes mobilitzadores i denunciar l'escenari de situació d'emergència per sequera, on prenen força proposades de transvasaments, reducció de cabals, sobreexplotació d'aqüífers i mercantilització, mentre no es preveuen mesures per a reduir el consum de manera permanent ni s'aborda la contaminació de l'aigua. En aquesta cimera s'incorporen nous actors de moviments veïnals de l'àrea metropolitana de Barcelona i nous actors de la comunitat científica, universitària i de moviments climàtics.

Per saber més de la campanya, visita: <https://www.noenraja.cat/>

En definitiva, tot i que les repeses hidroelèctriques poden ser una rellevant font d'energia en la transició energètica, no sempre garanteixen subministraments fiables d'aigua i d'electricitat. A més, el cost de la seva construcció és elevat i, tot i que s'intenten disfressar d'energia neta, generen múltiples impactes socioambientals que conformen i agreugen la crisi mundial de l'aigua. Només a Catalunya hi ha més de 334 centrals hidroelèctriques, la majoria de petita mida o “minicentrals” (amb capacitat de producció menor a 10 kW/h) que modifiquen completament els hàbitats fluvials i, tot i que produeixen energia renovable, aquesta equival només entre un 1 i un 2% del total d'energia consumida a Catalunya a compte d'un elevadíssim cost ambiental (Riu et al., 2022).

Tot l'anterior té **conseqüències desiguals per a les poblacions**, especialment pel que fa a l'alimentació, ja que l'aigua, en la quantitat i qualitat adequada, és necessària per produir aliments perquè tant els conreus com la ramaderia, la pesca, l'aqüicultura i els boscos la necessiten. Així mateix, quan no hi ha accés a una quantitat mínima d'aigua en condicions, ja sigui perquè aquesta és escassa, de mala qualitat o es troba massa lluny, els problemes de salut no tarden a aparèixer. Les malalties ocasionades per un inadequat accés a l'aigua i al sanejament són múltiples, el seu abast en la població és gran i el seu impacte en la salut resulta, sovint, fatal (OMS, 2022).

La crisi mundial de l'aigua no només té impactes per a les persones, sinó que afecta greument la bio-

diversitat mundial, que ja es troba greument amenaçada, ja que la presència i activitat dels humans amenaça d'extinció global més un milió d'espècies. Les evidències científiques apunten que les espècies moriran a major velocitat i en major quantitat del que ho han fet en els últims deu milions d'anys (IPBES, 2019).

1.2. L'accés a l'aigua i al sanejament al món

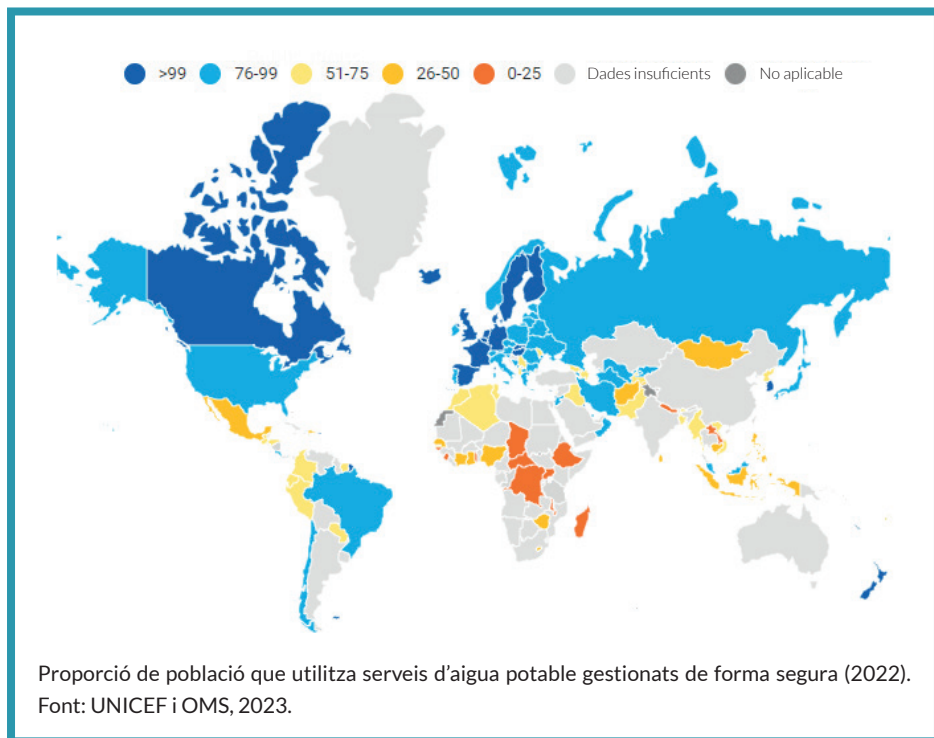
L'**accés a l'aigua potable i al sanejament adequat** és fonamental per al benestar de la humanitat. El 2020, el 74% de la població mundial va utilitzar un servei d'aigua potable gestionat de forma segura (OMS i UNICEF, 2021) mentre que, el 2022, aproximadament 2.200 milions de persones mancaven d'accés a serveis d'aigua potable gestionats de manera segura (UNICEF i OMS, 2023).

Pel que fa al sanejament, 3.500 milions de persones fan servir serveis de sanejament gestionats de forma segura (UNICEF i OMS, 2023). Prop de 494 milions practiquen la defecació a l'aire lliure, al voltant de 500 milions de persones fan servir instal·lacions no millorades (latrines de pou sense lloa o plataforma, latrines penjants o similars) i uns 600 milions fan ús d'instal·lacions sanitàries millorades que comparteixen amb altres llars (OMS i UNICEF, 2017). Pel que fa a la higiene, el 2022, 2.000 milions de persones encara no disposaven de serveis bàsics d'higiene, dels quals 653 milions no tenien cap mena d'instal·lació (UNICEF i OMS, 2023).

En aquest context és important tenir en compte que l'accés a l'aigua potable i al sanejament es caracteritza per una distribució geogràfica molt irregular en la qual les lògiques Nord Global-Sud Global es veuen clarament reflectides. Els països industrialitzats gaudeixen d'una cobertura total o gairebé total d'aquests paràmetres mentre que Amèrica Llatina, el sud-est asiàtic i molt especialment l'Àfrica tenen percentatges de cobertura inferiors, que en alguns casos no arriben ni a la quarta part de la població.

També es detecta una clara disparitat entre els **consums mitjans d'aigua** per persona i dia per raó de país, els més empobrits tenen un menor consum. D'igual manera, també existeixen desigualtats en l'accés a l'aigua i al sanejament relacionades amb el **gènere** que aguditzen altres desigualtats, com l'accés a l'educació i a la salut.

En general, les dones són les encarregades de proveir tot el que és imprescindible per a la vida a les llars. En la majoria de les llars on les dones assumeixen la cura familiar (que és l'habitual) i si es donen les condicions que determinen la **pobresa energètica**, són elles les que empren el seu temps en la recerca d'ajudes socials per pal·liar les despeses econòmiques relatives al proveïment d'aigua i sanejament. Aquesta desigualtat s'incrementa si es considera el tracte desigual que pateixen les dones en accedir als recursos econòmics (González, 2017). De fet, segons Nacions Unides, els costos de l'aigua no haurien d'excedir el 3% dels ingressos de la llar (ONU, 2018).

DESIGUALTATS DE GÈNERE EN L'ACCÉS A L'AIGUA I AL SANEJAMENT

En el context de l'accés a l'aigua i al sanejament, les desigualtats de gènere s'accentuen en almenys tres qüestions principals:

- **L'accés diferenciat als recursos.** La desigualtat es reflecteix àmpliament en la tinença de la terra, fortament relacionada amb l'accés a l'aigua. Com sovint la propietat de la terra sol estar en mans dels homes, les limitacions que enfronten les dones al respecte repercuteixen en el seu dret a l'aigua (Priego i Soares, 2017).
- **Les relacions de poder i la presa de decisions.** En els espais de presa de decisions les dones solen estar infrarepresentades, per la qual cosa les seves demandes i interessos tendeixen a quedar invisibilitzats (Salazar i Rodríguez, 2014).
- **La divisió sexual del treball.** Fa referència a les activitats que socialment són acceptades perquè les realitzin les dones i els homes. Aquest és un aspecte prioritari per entendre la importància de la relació entre les dones i l'aigua, ja que les dones i les nenes assumeixen la responsabilitat de la recol·lecció de l'aigua. En dues de cada tres llars, les dones són les principals responsables de la recol·lecció d'aigua (UNICEF i OMS, 2023). Normalment aquests treballs de recol·lecció d'aigua no solen estar remunerats (Molinares-Hassan i Echeverría-Molina, 2011).

Per saber-ne més sobre els progressos en l'accés a l'aigua i al sanejament amb un enfocament de gènere, revisa l'informe de 2023 d'UNICEF i l'Organització Mundial de la Salut "*Progress on household drinking water, sanitation and hygiene 2000–2022: special focus on gender*" disponible a: <https://www.unwater.org/publications/who/unicef-joint-monitoring-program-update-report-2023>

2. El dret humà a l'aigua i al sanejament

En les últimes dècades també s'ha donat una crisi civilitzadora en la qual han augmentat la privatització i mercantilització de béns i serveis que abans eren facilitats pels Estats, entre ells l'aigua, així com l'entrega a empreses d'ecosistemes estratègics –com els aqüífers o erms– imprescindibles per a la regulació del cicle hídric. Aquesta privatització ha estat impulsada en part per les institucions financeres internacionals que, amb l'argument d'una millor gestió, han convidat els Estats a deixar l'aigua en mans de corporacions privades.

Des del marc de les Nacions Unides i principalment des de l'any 2002 es va iniciar el camí cap al reconeixement del Dret Humà a l'Aigua (DHA), així com l'adopció de mesures que permetessin superar la crisi mundial de l'aigua com un reflex de la crisi de drets. El reconeixement de l'aigua com a dret humà el situa per sobre de factors econòmics, com la capacitat de pagament de les persones usuàries (que no clients). Aquesta visió té també repercussions en la qüestió sobre si els ens operadors d'aigua han de ser públics o privats, ja que els enfocaments i les motivacions de cadascú varien substancialment.

2.1 Els orígens: l'Observació General nº 15

Durant molts anys, el dret humà a l'aigua ha estat reconegut de manera indirecta i implícita, sempre en relació amb altres drets. Diferents instruments jurídics internacionals com la Declaració Universal de Drets Humans de 1948 (article 3 dret a la vida), el Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals de 1966 (article 11 dret a un nivell de vida adequat) i la Convenció per a l'Eliminació de Totes Formes de Discriminació contra la Dona de 1979 (article 14.2 h.) fan referència a l'aigua, tot i que cap d'ells el reconeixen expressament com un dret humà autònom.

A l'OG 15 el dret humà a l'aigua s'identifica per primera vegada com un dret autònom i alhora interdependent d'altres drets humans i, en definitiva, com un dret “indispensable per viure dignament i és condició prèvia per a la realització d'altres drets humans”. D'altra banda, es reconeix el dret d'accés a l'aigua en determinades condicions: disponibilitat, qualitat i accessibilitat física. També estableix que els Estats tenen l'obligació de garantir aquest dret de manera progressiva i no discriminatòria, amb base en tres obligacions específiques: respectar, protegir i complir. En el marc d'aquestes obligacions, l'OG 15 assenyalava la importància del principi de no discriminació i fa una crida als Estats per adoptar mesures que assegurin que les dones tinguin un accés equitatiu a l'aigua i als sistemes de gestió, que l'obtenció de l'aigua deixi de ser una càrrega desproporcionada per a elles i que formin part dels pro-

L'OBSERVACIÓ GENERAL Nº 15

L'Observació General nº15 de l'any 2002 emesa pel Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals de les Nacions Unides (OG 15, d'ara endavant) és el primer document que, en l'àmbit internacional, reconeix formalment el dret humà a l'aigua i analitza el seu contingut normatiu, definint-lo com "el dret de tots a disposar aigua suficient, salubre, acceptable, accessible i assequible per a l'ús personal i domèstic".

Pots llegir el text complet de l'OG 15 aquí: <https://www.refworld.org/es/leg/general/ces-cr/2003/es/39347>

cessos d'adopció de decisions en la matèria.

Les característiques bàsiques del Dret Humà a l'Aigua que es deriven de l'OG 15 són:

1. Encara que la seva titularitat sigui individual, té també una dimensió col·lectiva.
2. És un dret prestacional i de realització progressiva, amb la qual cosa les mesures regressives seran excepcionals i en tot cas hauran de ser temporals i justificades per l'Estat amb base a criteris de necessitat, proporcionalitat i no discriminació.
3. És un dret humà bàsic i fonamental per garantir l'exercici d'altres drets, com el dret a la vida, la dignitat humana, la salut o l'alimentació.

Aquesta observació no reconeixia expressament el component de sanejament (que quedava inclòs en la disponibilitat) ni tampoc determinava prou les obligacions dels Estats, motiu pel qual el Consell de Drets Humans (CDH) va nomenar l'any 2008 i per primera vegada una Relatora Especial per al Dret Humà a l'Aigua potable i al Sanejament –Catarina de Albuquerque– per tal de començar la tasca de teixir aliances dins i fora de Nacions Unides amb l'objectiu d'examinar, vigilar, assessorar i informar el CDH sobre la situació del DHAS al món. Aquesta tasca va ser continuada per Léo Heller (2014-2020) i es troba, actualment, sota el mandat de Pedro Arrojo.

De forma paral·lela al reconeixement progressiu del DHA i després d'un llarg procés impulsat des de la societat civil, l'any 2007 es va aprovar la Declaració Universal de Drets Humans Emergents. Es tracta d'un instrument programàtic, no vinculant, adreçat als actors estatals i a altres fòrums institucionalitzats que busca cristal·litzar nous drets i actualitzar els clàssics en atenció a les transformacions socials. Entre els drets emergents es troba el dret humà a l'aigua i al sanejament, com a part del dret a l'existència en condicions de dignitat (article 1).

2.2. La Resolució 64/292 i el reconeixement i les dimensions del DHAS

Entre els anys 2002 i 2010 el Dret Humà a l'Aigua va ser reconegut per alguns instruments internacionals, tot i que el component sanejament només havia quedat inclòs de manera tímida en algun d'ells.

LA RESOLUCIÓ 64/292

La Resolució A/RES/64/292, 28 de juliol de 2010, aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides l'any 2010 va marcar una fita en el reconeixement d'ambdós drets: **per primera vegada es va reconèixer formalment el DHAS com un únic dret necessari per al ple gaudi de la vida i de tots els drets humans** i imprescindible per al benestar de les generacions presents i futures.

Pots llegir la resolució completa aquí: <https://www.refworld.org/es/leg/resolution/unga/2010/es/76535>

El contingut normatiu del DHAS reconegut en la Resolució 64/292 es conforma per cinc dimensions, que s'han d'interpretar de manera conjunta i implementar-se en aquest sentit pels Estats o administracions públiques competents.

- 1. Disponibilitat:** implica l'accés a l'aigua i serveis de sanejament de forma suficient, contínua i que satisfaci les necessitats bàsiques destinades per a ús personal i domèstic: aigua de boca, per a higiene personal, per a serveis sanitaris o de sanejament i per a l'alimentació.
- 2. Accessibilitat:** es relaciona amb la proximitat de les fonts de proveïment, que es consideren accessibles quan són a l'interior de la llar, institució educativa o lloc de treball. Segons l'OMS, la font d'aigua s'ha de trobar a menys de 1.000 metres i el temps de desplaçament per a la seva recollida no ha de superar els 30 minuts. A més, es requereix una instal·lació i un manteniment de la infraestructura adequats, que garanteixin l'accés als serveis de subministrament d'aigua potable, xarxes de sanejament i tractament d'aigües residuals.
- 3. Assequibilitat:** aquesta dimensió es relaciona amb el cost total dels serveis d'aigua i sanejament i té com a base el principi d'equitat i no discriminació. L'assequibilitat per al cas del DHAS implica que el pagament per accedir als serveis d'aigua i sanejament no ha de suposar una barrera per garantir el subministrament bàsic al servei.
- 4. Qualitat:** l'aigua ha de ser potable. No ha de contenir microorganismes o substàncies que suposin una amenaça per a la salut de les persones. L'olor, el color i el gust han de ser acceptables per a l'ús

personal i domèstic. Els serveis i instal·lacions de sanejament han de ser higiènicament segurs, prevenint el contacte amb excrements humans, d'animals i insectes. En cas que les aigües dolces estiguin contaminades, han d'existir polítiques públiques adequades de depuració que permetin eliminar les substàncies perilloses.

5. **Acceptabilitat:** implica que tant l'abastament d'aigua com les instal·lacions i el servei que garanteixin el DHAS han de ser compatibles amb les realitats culturals i tradicionals de les comunitats, així com també ha de tenir en compte les necessitats de gènere, cicle vital i privacitat de les persones.

Per fer realitat el binomi aigua-sanejament és indispensable que es garanteixi el bon estat ambiental de les masses d'aigua, ja que el dany o el risc de dany que es produeixi sobre les fonts hídriques també repercutirà en l'estat de l'aigua destinada al consum humà.

En aquest sentit, el desembre de 2015 es va fer un pas més en el desenvolupament normatiu d'aquest dret i, mitjançant la **Resolució A/RES/70/169**, es va reconèixer per primera vegada el **Dret Humà al Sanejament** com un dret autònom i independent del dret humà a l'aigua, encara que fortament relacionat amb el mateix.

2.3. La garantia del DHAS mitjançant els Objectius de Desenvolupament Sostenible: l'ODS 6

El setembre de l'any 2000, s'adoptava la primera **Agenda de Desenvolupament de la qual van sorgir els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM)**, que pretenien posar fi a la pobresa enfocant-se a reduir les desigualtats als països en desenvolupament. L'aigua no gaudia d'un objectiu propi en aquesta Agenda de Desenvolupament, però es trobava dins de l'Objectiu 7 "Garantir la sostenibilitat del medi ambient", específicament en la Meta 7.c. "Reduir a la meitat la proporció de persones sense accés sostenible a l'aigua potable i a serveis bàsics de sanejament". Les fites de l'ODM 7 no es van aconseguir, ni van ser suficients per erradicar les desigualtats entre grups de la població i garantir el DHAS.

El gener de 2016, els ODM van ser reemplaçats per la nova **Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible (ADS), amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS)**. És important reconèixer les fites de l'ADS 2030 però també fer-ho des d'una mirada crítica, ja que una de les seves premisses és la promoció del desenvolupament econòmic basat en el lliure mercat, per la qual cosa concep l'aigua com un servei ambiental en el qual introduir les pautes del racionalisme econòmic. A més, en l'acord marc on es van discutir els recursos econòmics necessaris per posar en marxa l'ADS 2030 s'assumeix la participació de les corporacions privades en el finançament d'aquesta, sense establir unes pautes reals de regulació, fiscalització i acció que respectin els acords fonamentals com és la mateixa Declaració Universal dels Drets Humans (Maschio, 2019).

L'ODS 6

La finalitat de l'ODS 6 és "garantir la disponibilitat i gestió sostenible de l'aigua i el sanejament per a tothom".

Per saber-ne més, visita la pàgina web de Nacions Unides dedicada a l'ODS6: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/water-and-sanitation/>

LES METES WASH I L'ODS 6

Les metes relatives als serveis d'aigua per a consum, sanejament i higiene (WASH en anglès) constitueixen la base de la consecució del DHAS i són les metes més monitorades en el camp de l'aigua. Aquestes fites pretenen acabar amb la manca d'accés bàsic a aquests serveis. Un altre avenç molt important en les metes WASH és la terminologia i normativa utilitzada, ja que es defineixen per consens conceptes com ara l'accessibilitat, equitat, universalitat, seguretat, assequibilitat i disponibilitat, entre d'altres.

Per saber més sobre els avenços en matèria d'aigua per a consum, sanejament i higiene a les llars en l'últim decenni, pots accedir a l'informe de l'Organització Mundial de la Salut i UNICEF "Progressos en matèria d'aigua per a consum, sanejament i higiene a les llars 2000-2020. Cinc anys després de l'adopció dels ODS". Disponible a: <https://washdata.org/report/jmp-2021-wash-households-es>

L'ODS 6 inclou vuit fites mundials que són d'aplicació universal i expressen aspiracions a escala global. Tanmateix, cada govern ha de decidir la manera d'incorporar aquestes fites en els processos de planificació, les polítiques i les estratègies nacionals en funció de les realitats, les capacitats i les prioritats de cada país; sempre tenint en compte les obligacions que es desprenen del reconeixement del DHAS, com s'analitza en el següent apartat.

Les metes de l'ODS 6 abasten el cicle complet de l'aigua, que inclou el subministrament d'aigua potable (meta 6.1) i serveis de sanejament i higiene (meta 6.2), el tractament i la reutilització de les aigües residuals i la qualitat de l'aigua ambient (meta 6.3), l'ús eficient dels recursos hídrics i l'escassetat d'ai-

gua (meta 6.4), la gestió integrada dels recursos hídrics, fins i tot mitjançant la cooperació transfronterera (meta 6.5), la protecció i el restabliment dels ecosistemes relacionats amb l'aigua (meta 6.6), la cooperació internacional i la creació de capacitat (meta 6.a), així com la participació en la gestió de l'aigua i el sanejament (meta 6.b).

2.4. Les obligacions per als Estats

Per fer realitat aquest reconeixement i interdependència del DHAS amb altres drets el paper de diferents actors (Estats, societat civil, etc.) és fonamental, ja que els correspon establir el marc de protecció adequat que permeti la realització pràctica i diària del dret.

Abans d'entrar en les obligacions específiques dels Estats, és important tenir en compte dos aspectes: primer, que el contingut normatiu del DHAS continua sent vigent i aplicable en l'actualitat i, segon, que aquest contingut ha de ser interpretat sobre la base d'una sèrie de principis comuns o transversals que en el seu moment van ser establerts per la Relatora Especial Catarina de Albuquerque (ONU, 2010) i que encara continuen tenint rellevància, especialment davant la seva implementació per part dels poders públics. Aquests principis comuns són:

- **Principi d'equitat i no discriminació:** el DHAS s'ha de garantir a tota persona, amb independència de la seva pertinença a un grup social o econòmic o per la seva situació personal.
- **Principi de sostenibilitat ambiental, econòmica i social:** totes les mesures adoptades pels estats que tenen el deure de garantir el DHAS i relacionades amb la gestió de l'aigua han de tenir en compte la sostenibilitat des de les seves diferents òrbites.
- **Principi de transparència, rendició de comptes i control social:** totes les persones tenen la facultat de fiscalitzar els qui tenen el deure legal de garantir el DHAS. S'han d'establir mecanismes adequats que permetin garantir el dret d'accés a la informació. També s'ha de garantir el dret a la participació i implicació ciutadana en la gestió de l'aigua i la seva relació amb la garantia del DHAS.

Aquests principis no s'entenen de forma aïllada, sinó que s'han de llegir juntament amb les característiques analitzades anteriorment, que es deriven de la definició feta per l'OG 15, en especial amb els **principis de realització progressiva i de no regressivitat** (article 2.1 Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals-PIDESC). Els dos principis són conseqüència del reconeixement del DHAS com un dret integrant dels anomenats Drets Econòmics, Socials i Culturals (DESC). El principi de progressivitat implica reconèixer que la realització pràctica del DHAS no és immediata, ja que el context de cada Estat és diferent i les mesures adoptades, així com el temps d'assoliment dels objectius, variaran. El principi de no regressivitat, per la seva banda, convida els Estats a no adoptar cap mesura (norma, política o programa) que pugui limitar el gaudi del dret a l'aigua i del sanejament o que redueixi el nivell de satisfacció ja aconseguit.

L'OG 15 va establir per primera vegada tres tipus d'obligacions específiques dirigides als Estats en relació amb el DHAS: respectar, protegir i complir.

- **Obligació de respectar:** els Estats s'han d'abstenir de prendre mesures que interfereixin en el gaudi efectiu del DHAS. No poden realitzar pràctiques o activitats que deneguin o restringeixin l'accés a l'aigua potable en condicions d'igualtat. Tampoc poden interferir arbitràriament en els sistemes tradicionals de distribució d'aigua, reduir-los o contaminar il·licitament l'aigua.
- **Obligació de protegir:** els Estats tenen la responsabilitat d'impedir que terceres persones (físiques o jurídiques) interfereixin en el gaudi efectiu del DHAS. En aquest sentit, han de garantir l'efectivitat del dret adoptant polítiques i instruments normatius i participatius o, en cas que sigui necessari, punitius. Això vol dir que, quan els serveis es deleguin a tercers, els Estats han d'adoptar totes les mesures necessàries per impedir que es menyscabi l'accés físic en condicions d'igualtat i a un cost raonable que garanteixi aigua suficient, salubre i acceptable per a totes les persones.
- **Obligació de complir:** els Estats han d'adoptar totes les mesures addicionals necessàries per garantir el gaudi efectiu del DHAS. Això implica tres tipus d'obligacions: 1) facilitar el dret a través de l'adopció de mesures necessàries que contribueixin al seu exercici, 2) promoure el dret mitjançant mesures que difonguin informació relativa a la correcta protecció de les fonts d'aigua i 3) proveir i regular el servei de gestió de l'aigua i sanejament.

Actualment, ens trobem en el "**Decenni internacional per a l'Acció Aigua per al Desenvolupament Sostenible**" que l'Assemblea General de Nacions Unides va proclamar el 22 de març de 2018. L'objectiu d'aquesta iniciativa és que, per a l'any 2028, sobre la base del desenvolupament sostenible: (1) augmentin iniciatives conjuntes i a diferents nivells que es dirigeixin a la consecució dels objectius i metes de l'ADS i (2) es promogui l'ús eficient de l'aigua en diferents nivells, tenint en compte la relació d'aquesta amb el medi ambient, l'energia i els aliments. Per a la seva consecució cobren importància els Plans d'Acció Nacionals que desenvolupin els Estats, els quals han de tenir en compte la transversalitat de l'Enfocament basat en Drets Humans, la perspectiva de gènere i els compromisos internacionals. El Pla d'Acció per a la Implementació de l'Agenda 2030 (PNA) "Cap a una estratègia espanyola de desenvolupament sostenible" va ser aprovat el juny de 2018. Pel que fa a l'ODS 6, el PNA es refereix a les tres línies: l'accés, la qualitat i la cooperació (Govern d'Espanya, 2018, p. 32).

RIGHT2WATER

La Iniciativa Ciutadana Europea (ICE) Right2Water es va registrar l'any 2012 i va ser la primera ICE que va aconseguir obtenir més d'un milió de firmes de diferents països, entre ells Espanya. Aquest important exercici de democràcia participativa en l'àmbit de la UE va exigir el reconeixement i la garantia del DHAS a la UE. En particular instava la Comissió Europea a proposar una legislació que plasmés el DHAS reconegut per l'ONU i al subministrament com un servei públic essencial per a totes les persones.

Tot i que més de 10 anys després la UE continua sense reconèixer i garantir plenament el DHAS, alguns dels resultats d'aquesta campanya van ser:

- La **Resolució del Parlament Europeu**, de 8 de setembre de 2015, sobre el seguiment de l'ICE Right2Water (2014/2239 (INI)) on es reconeix que el DHAS és essencial per a la vida.
- La inclusió del dret a l'aigua, tot i que de manera tímida, a l'article 16 de la **Directiva (UE) 2020/2184 del Parlament Europeu i del Consell de 16 de desembre de 2020, relativa a la qualitat de les aigües destinades al consum humà** (d'ara endavant Directiva sobre Aigua Potable) que va contemplar l'obligació per als Estats Membres de garantir l'accés a l'aigua als grups més vulnerables.

La Directiva d'Aigua Potable ha estat transposada recentment per l'Estat espanyol a través del **Reial decret 3/2023, de 10 de gener, pel qual s'estableixen els criteris tecnosanitaris de la qualitat de l'aigua de consum, el seu control i subministrament**. Aquesta norma estatal, tot i que presenta encara un articulat molt laxa, reconeix l'aigua com a dret, així com l'accés a l'aigua per als grups vulnerables o en risc d'exclusió social, incloent-hi les persones que no gaudeixen de connexió a les xarxes de distribució municipal (article 11.1).

Per saber-ne més sobre la campanya i la iniciativa, visita: <https://right2water.eu/>

3. La privatització de l'aigua

Avui dia es reivindiquen noves formes de governança amb una major diversitat en l'organització de serveis, més flexibilitat, varietat d'actors i, fins i tot, una transformació de les formes que la democràcia local pogués assumir. Les noves governances prenen en compte la ciutadania, així com la complexitat de les noves formes de ciutadania (Mayorga i Còrdova, 2007), i permeten garantir el dret a la participació i coproducció de política pública en sectors tan essencials com l'aigua. Tanmateix, avui dia la governança del sector de l'aigua està capturada per les corporacions de gestió i finançament privades (Murray, 2023).

3.1. Una aproximació als models de gestió i els sistemes de regulació de l'aigua

El **model de gestió i el sistema de regulació** té molt a veure amb el **model de governança** de les ciutats, ja que l'administració pública és la que decideix (en la majoria dels països) el model de gestió de l'aigua i sanejament i, més important encara, té les competències de regulació, és a dir, té l'obligació de governar el servei públic. Per això, és fonamental que la ciutadania, com a titular del DHAS pugui participar d'aquelles decisions estratègiques per al futur de les ciutats, com pot ser triar el model de gestió o fiscalitzar la gestió dels serveis d'aigua i sanejament.

La **mercantilització i privatització** massiva dels serveis d'aigua i sanejament debiliten la governança de l'aigua, amb greus conseqüències que s'analitzen a continuació. No obstant això, el cas és que s'està vivint una ona de remunicipalitzacions i desprivatitzacions que brinda una oportunitat per a nous models de governança de l'aigua.

Els serveis d'aigua i sanejament són **serveis públics**, per la qual cosa **la propietat del servei és de l'administració pública**. La competència, i per tant la seva regulació, pertany a les administracions públiques corresponents. Tanmateix, **la gestió de l'aigua es pot dur a terme per institucions, empreses o entitats públiques, privades o mixtes**. L'**administració competent és qui decideix el model de gestió**, i pot assumir-la de forma directa (gestió pública) o delegar-la (gestió indirecta) mitjançant concessió a operadors privats o mixtos (gestió integrada privada o mixta). En els casos de gestió indirecta (privada o mixta) mitjançant concessió, és imprescindible la realització d'un concurs públic o licitació. La licitació, d'origen anglès, es va fer perquè l'operador (el gestor) pugui prestar un servei en funció dels requisits que requereix l'administració (regulador) i per permetre la competència en els sectors que són monopòlis per naturalesa.

Es parla de mercantilització de l'aigua quan aquest servei es presta prenent com a prioritat els criteris de mercat. La visió mercantilista de l'aigua implica entendre-la com un producte amb valor de canvi, és a dir, amb valor econòmic i comercialitzable i no com un bé comú amb unes característiques determinades. En aquest context, l'accés a l'aigua per part de la població queda subjecte als criteris d'oferta i demanda del lliure mercat (Arrojo, 2021).

Per la seva banda, s'entén la **privatització de l'aigua** com la transferència d'una empresa o servei públic al sector privat. La privatització suposa un procés econòmic, polític, jurídic i social de reestructuració de l'administració ja que permet que actors no governamentals tinguin un paper més rellevant en la prestació de serveis bàsics com l'aigua i el sanejament. Sota aquesta òptica, la privatització implica la introducció de canvis en les funcions i responsabilitats, públiques i privades (Arrojo, 2021).

A continuació es detallen alguns models de gestió possibles:

- **Gestió pública i no mercantilista de l'aigua:** suposa que l'aigua ha de romandre gestionada des del sector públic i sense afany de lucre. Si es generen beneficis amb la gestió, es reinverteixen en el servei d'aigua i sanejament o bé serveixen per baixar el preu de les factures. És el model òptim per a la realització dels criteris d'equitat i justícia social, tractant l'aigua com un bé comú bàsic.
- **Gestió pública i mercantilista de l'aigua:** els serveis d'aigua i sanejament són proporcionats pel sector públic, però en la seva política de gestió els criteris de rendibilitat econòmica i generació de beneficis primen per sobre dels de servei públic i bé comú.
- **Gestió privatitzada i mercantilista de l'aigua:** la gestió de l'aigua es transfereix a una empresa privada (o mixta), l'activitat de la qual es basa en l'ànim de lucre i, d'acord amb aquest criteri, executarà la seva actuació.
- **Gestió privatitzada i no mercantilista de l'aigua:** la responsabilitat de la gestió no recau en el sector públic sinó en algun actor privat, però que aquest no es mou per fins lucratius. Es poden donar aquests casos quan la gestió (o fins i tot la propietat) de l'aigua és duta a terme, per exemple, per comunitats que com a tals no són actors de l'administració sinó actors privats, però que la seva gestió conjunta de l'aigua es fa en d'acord amb el bé comú.

3.2. La història de la privatització dels serveis d'aigua i sanejament

Tot i que l'auge de la mercantilització de l'aigua i sanejament –i, per tant, de les privatitzacions, ja que històricament ambdues van demostrar perseguir el mateix objectiu– no es va donar fins a la dècada dels setanta, les arrels històriques són molt més antigues. De fet, durant el segle XVII, als països europeus industrialitzats (especialment a Anglaterra i França) i als Estats Units, es va instaurar una tradició de privatització dels serveis de subministrament d'aigua i sanejament. Es va introduir l'ideal

de la gestió privada no regulada com a model exitós que supera l'administració pública (Castro, 2005; Arrojo, 2021).

La motivació de no deixar en mans de la privatització i desregulació un servei públic essencial que és responsabilitat de l'Estat va portar alguns governs a comprar empreses privades de gestió de l'aigua i construir serveis de clavegueram i drenatge amb gestió directa (Castro, 2011). D'altra banda, la magnitud de les inversions i les dificultats per recuperar els costos van ser també motius de pes que van portar l'Estat a assumir el finançament i la gestió de les grans infraestructures hidràuliques (Arrojo, 2021).

A començaments del segle XX, la suma dels errors comesos per l'administració pública a l'hora de garantir els drets universals, així com l'auge en la dècada dels vuitanta de les polítiques de liberalització, desregulació i privatització, van desembocar en profunds canvis en la governabilitat de l'aigua amb conseqüències que encara romanen vigents.

El neoliberalisme, que sorgeix a Europa i s'estén per tot el globus a partir de la dècada dels noranta va ser profundament implementat en el sector de l'aigua. Llavors, el model de gestió pública que s'havia estès des dels països occidentals cap a gran part del món, va patir notables perversions i biaixos en favor de poderosos interessos econòmics organitzats en diversos lobbies (Arrojo, 2021). Aquest fet es considera un canvi en la governabilitat perquè la participació del sector privat va passar a substituir el rol director de l'Estat, reformulant els objectius i valors que orienten el desenvolupament social. L'Estat, per la seva banda, va perdre el seu poder de control i gestió, per la qual cosa va passar a un segon pla sense condicions d'igualtat respecte del sector privat (Castro, 2007).

ELS ACORDS DE BRETTON WOODS I EL CONSENS DE WASHINGTON

El manteniment del neoliberalisme es basa en els **Acords de Bretton Woods i el Consens de Washington**, que donen el tret de sortida a l'expansió global de l'etapa neoliberal del capitalisme.

Per saber-ne més, **visita el GLOSSARI de terminologia clau que es troba al final del document.**

El macroprograma politicoeconòmic del Consens de Washington concordava perfectament amb l'anàlisi que es feia dels serveis d'aigua i sanejament presents al món: el sector públic estava encaixat en unes dinàmiques negatives que es retroalimentaven i no s'intuïen alternatives a aquesta espiral que no permetia una sortida viable a la crisi mundial de l'aigua. Segons aquesta anàlisi, les empreses

públiques d'aigua i sanejament oferien unes tarifes baixes que ni permetien la inversió en manteniment i ampliació d'infraestructura, ni fomentaven l'estalvi en el consum d'aigua. Molts dels serveis d'aigua i sanejament eren ineficients per les pèrdues del sistema i la incapacitat d'oferir millores. Tot això, sumat a la baixa disponibilitat de les persones usuàries per pagar el servei i la incapacitat de les empreses de pagar salaris i establir-se econòmicament, va conduir els Estats a intervenir amb subsidis que a la llarga disminuïen l'eficiència, difícilment es fiscalitzaven i conduïen al dèficit fiscal estatal (Martínez i Soto Reyes, 2012). Per contra, el mercat d'operadors privats d'aigua disposava d'una versatilitat i capacitat que, en comparar-se amb el sector públic, sortia molt més ben posicionat.

La visió neoliberal en el sector de l'aigua va introduir profunds canvis en la concepció del servei. Així, el seu caràcter públic i de dret universal bàsic que no ha d'estar subjecte a la capacitat econòmica de la població -assentat durant el segle XIX- perdia importància i pes social. La conclusió més evident que va sorgir de tot aquest procés va ser que si el Planeta estava en una situació d'estrès hídric i amb una crisi mundial de l'aigua en ple procés d'expansió, atesa la incapacitat del sector públic de donar una resposta satisfactòria a aquesta situació, es feia imperatiu delegar a les empreses del sector privat la responsabilitat d'aquest proveïment. Així, la "reformulació" del Consens de Washington en matèria d'aigua va quedar com segueix:

- Els recursos hídrics s'han de gestionar seguint els principis de mercat, ja que el mercat assigna els recursos de forma eficient.
- Els serveis d'aigua i sanejament s'han de considerar com un bé econòmic.
- Les persones usuàries d'aquests serveis són consumidores, i tenen dret a aquest servei com a clients.
- Els serveis d'aigua i sanejament han de ser subministrats per operadors privats, que sempre seran més eficients que els operadors públics. Com menor sigui la regulació, més eficient serà un operador privat (Castro, 2005).

Davant d'aquest marc geopolític assentat sobre les premisses de la necessitat de privatitzar els serveis d'aigua i sanejament al món es van començar a desenvolupar i implementar els mecanismes que ho van fer possible. Per entendre com s'ha arribat a aquest punt, és útil recapitular en el procés de privatització del sector de l'aigua. Un dels mecanismes més aviat assentats que va permetre -i encara permet- la privatització massiva dels serveis d'aigua i sanejament són els **Tractats de Lliure Comerç (TLC)**. A tall d'exemple, el Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord (TLCAN), vigent per al Canadà, Estats Units i Mèxic des de 1994, va condicionar i confeccionar la Llei d'Aigües Nacionals de Mèxic perquè fos possible atorgar les concessions necessàries que requeria el tractat. Va ser el primer pas privatitzador per a Mèxic (César, 2017).

L'altre gran mecanisme són els **Programes d'Ajust Estructurals (PAE)** exigits mitjançant els préstecs,

que es concedeixen als governs, però exigeixen la introducció de la participació privada. La majoria dels crèdits que es van donar van ser del Banc Mundial (BM) i la Corporació Financera Internacional (CFI). El BM va prestar gairebé 20 bilions de dòlars per a projectes de proveïment d'aigua en la dècada dels noranta, sent el principal finançador de la privatització (ICIJ, 2003; Barlow i Clarke, 2004). A Amèrica Llatina, la IFI que més va promoure la privatització de l'aigua va ser el Banc Interamericà de Desenvolupament (BID). En el període 1993-2005 va condicionar el 66% dels seus crèdits en el sector aigua a la promoció de la participació privada. Aquests crèdits demandaven constantment que les persones usuàries paguessin increments en les tarifes d'aigua (Gornés, 2012).

El procés privatitzador, sota la justificació del Consens de Washington, **ha demostrat promoure els interessos d'un petit nombre de transnacionals de l'aigua que comercien amb un servei públic que és un dret humà fonamental**. Cal assenyalar que deu grans corporacions han negociat amb l'aigua, aprofitant-se fortament de l'auge del neoliberalisme. Entre elles es troben les tres multinacionals més importants del sector de l'aigua: la francesa Veolia Environnement (anteriorment Vivendi, Veolia, al seu torn, ha integrat Suez en el seu grup empresarial), les estatunidenques Xlyem i Core & Main. Entre les tres, el 2022, acumulaven uns beneficis de més de 30 bilions de dòlars americans anuals, sent Veolia la més destacada amb 19,5 bilions (QWI, 2023).

3.3. El fracàs de les privatitzacions

L'impacte de la gestió de les multinacionals de l'aigua és ben conegut: **maximització dels beneficis econòmics privats, elevades tarifes d'aigua, talls d'aigua, poca transparència, reducció de la qualitat de l'aigua i, fins i tot, suborn i corrupció**. Al cap i a la fi, els processos de privatització de l'aigua van permetre els canvis necessaris –macroeconòmics i polítics– per justificar i protegir el model de gestió privat. No obstant això, malgrat el relat omnipresent sobre l'eficiència del sector privat, les empreses d'aigua privades no superen les públiques, ni tan sols segons els seus propis mesuraments d'eficiència tècnica i financera, i el finançament privat és pràcticament sempre més costós que el finançament públic (Murray, 2023).

Pel que fa a l'**eficiència social i ambiental**, el sector privat prioritza la generació de dividendes i beneficis per sobre de la inversió necessària per mantenir la infraestructura essencial, evitar fugites o estendre els serveis a les comunitats més necessitades, però amb menys capacitat de pagament. A més, la confidencialitat regnant en les empreses privades dificulta l'obtenció de la informació necessària per monitorar els serveis públics privatitzats, cosa que sovint resulta en una pèrdua de supervisió, transparència i responsabilitat democràtica (Murray, 2023).

LES CONSEQÜÈNCIES DE LES PRIVATITZACIONS A AMÈRICA LLATINA

A Amèrica Llatina la introducció de la privatització per part del BID va permetre elevar les tarifes més enllà de l'abast dels serveis d'aigua i sanejament a la població, cosa que va deteriorar el servei de distribució a causa que les corporacions van reduir la mà d'obra i els costos de manteniment per incrementar els beneficis econòmics (Gornés, 2012).

Prop del 62% dels contractes privats del subcontinent s'han vist modificats i/o cancel·lats per un motiu o un altre, i d'aquests el 57% han acabat passant, de nou, sota control del sector públic. Totes aquestes xifres són especialment significatives si es té en compte que això ha succeït en un període inferior als deu anys, quan els contractes de privatització eren, de mitjana, per a 30 anys (Basteiro, 2008).

El descontentament social cap a les empreses privades també va ser gran. A l'Argentina, país estrella per a les privatitzacions promogudes per les IFI, resulta significatiu que només el 12% de la població recolzés la participació del sector privat en el proveïment d'aigua potable i sanejament a principis del segle XXI (Basteiro, 2008). De fet, el cas de Buenos Aires amb Aguas Argentinas és un exemple paradigmàtic que defineix el comportament i fracàs de la privatització que es dona per igual en tot el globus en els serveis d'aigua i sanejament.

La privatització a Amèrica Llatina va conduir moltes vegades a la substitució de l'Estat per les empreses multinacionals, fet que, en lloc de contribuir a incrementar les capacitats estatals, les va disminuir. El fracàs és tal que fins als mateixos bancs i multinacionals que la van promoure ho reconeixen. El mateix BID afirmava el 2002 que les seves polítiques sobre aigua no són apropiades per ajudar la gent d'escassos recursos, no fan èmfasi en la protecció ambiental, ignoren l'opinió de les comunitats i no produeixen els resultats esperats (BID, 2002).

Les empreses privades no han pogut demostrar que són més eficaçes que el sector públic. Els resultats empírics recaptats en estudis a tots els continents demostren que la titularitat no sembla incidir de forma significativa en l'eficiència (Hall i Lobbina, 2005). No és possible assumir que el sector públic sigui menys eficient que el sector privat, com ho resumeix un estudi de recerca del BM: "en general, no existeixen diferències significatives des del punt de vista estadístic, entre els resultats d'eficiència obtinguts pel sector privat enfront del públic en aquest sector". El FMI també va constatar que "no es pot assegurar que els operadors privats siguin més eficients que les inversions públiques i el subministrament estatal de serveis [...]. Gran part dels arguments a favor d'aquests operadors se sustenten en la relativa eficiència del sector privat. Si bé hi ha moltes fonts sobre aquest tema, la teoria és ambigua

i les proves empíriques, heterogènies” (Estache, Perelman i Trujillo, 2005).

El Comitè Econòmic i Social Europeu considerava que l'aigua no s'hauria de continuar privatitzant, ja que és un bé públic primordial que ha d'estar disponible per al públic. Per això, els ens privats haurien d'exercir un paper auxiliar i no preponderant respecte de la presència d'entitats de Dret públic (Comitè Econòmic i Social Europeu, 2018). En la mateixa línia, en la Resolució del 5 d'octubre de 2022, el Parlament Europeu va trucar al BM i a l'FMI que desincentivin la imposició de condicions que exigien als governs privatitzar serveis d'aigua i sanejament en atorgar subvencions, préstecs i assistència tècnica (Parlament Europeu, 2022).

Què ha fet que les avaluacions dels mateixos organismes que van impulsar les polítiques neo-liberals fossin crítiques amb aquest procés?

- Els operadors privats amb ànim de lucre no van demostrar ser més eficients que els operadors públics, més aviat al contrari.
- Les inversions es van quedar en promeses, molt per sota del previst, sense extensió de xarxes cap a zones no rendibles.
- Les tarifes van ser més elevades que amb la gestió pública (de mitjana van ser un 20% més altes).
- Les empreses privades d'aigua no van aportar noves fonts de finançament i van dependre fortament de les mateixes fonts de què disposava el sector públic.
- Van aparèixer nombrosos casos de corrupció, tant en l'adjudicació de contractes com en la gestió dels sistemes.
- Gran descontentament social provocat per les conseqüències socioeconòmiques dels punts anteriors (Basteiro, 2008).

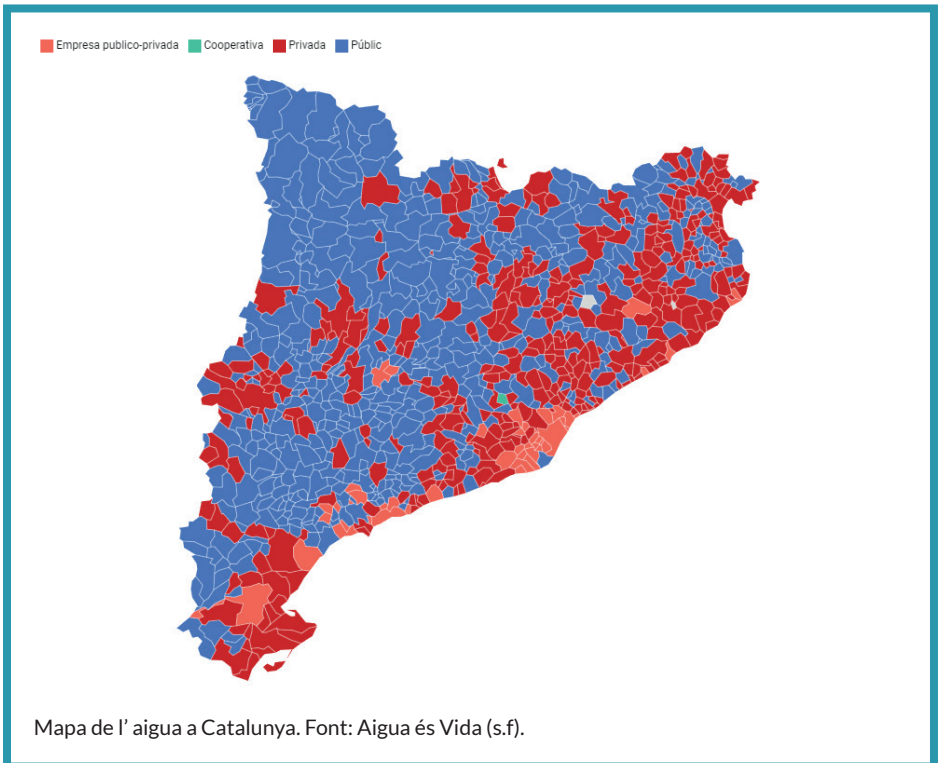
A més, les privatitzacions tenen implicacions per al gaudi del DHAS. Segons Arrojo, aquests enfocaments de gestió augmenten la vulnerabilitat dels grups de població en situació de pobresa i empitjoren la sostenibilitat dels ecosistemes hídrics, els dos factors clau de l'agreujament de la crisi mundial de l'aigua (Arrojo, 2021). El Relator resumeix les implicacions de la mercantilització de l'aigua sobre el DHAS en els punts següents:

- Perjudici en les funcions de l'Estat com a garant de l'interès públic, afectant el gaudi dels DHAS, i la sostenibilitat dels ecosistemes aquàtics.
- Supeditació de l'ús personal i domèstic de l'aigua a una prèvia compra de drets, amb el risc que es produeixin preus abusius i tarifes inassequibles per a les persones que viuen en la pobresa.

- Amb l'enfocament mercantilista l'assignació de l'aigua per garantir la sostenibilitat dels ecosistemes aquàtics també ha tendit a ser gestionada pel mercat. Aquest fet ha derivat que es tracti el medi ambient com un usuari més i no com a base de la vida mateixa.
- Desajustos entre les necessitats de subministrament i la disponibilitat real de l'aigua en un context de canvi climàtic, en línia amb l'interès públic i la prioritat dels drets humans i la sostenibilitat dels ecosistemes.

3.4. El cas de Catalunya

Al territori català el 78% de la població té accés a aigua potable a través de serveis gestionats per empreses privades o societats mixtes. A més, el 82,3% dels casos de gestió indirecta estan controlats per filials de la Societat General d'Aigües de Barcelona, Agbar (Varo, 2018) que, alhora, pertany al grup multinacional Suez, avui en dia integrat a Veolia.

Tot i que al mapa es mostra que en més de la meitat dels municipis la gestió és pública, **la majoria de la ciutadania rep aigua mitjançant gestió de participació privada**, sigui al 100% o a través de **partenariats públic-privats (PPP)**. Les empreses prioritzen en la seva estratègia de mercat les concessions en nuclis urbans, on el negoci és més rendible, com es pot apreciar en el mapa. La realitat és que la privatització de la gestió de l'aigua en les àrees urbanes ha derivat en increments de preu no justificats del servei, talls de subministrament i vulneracions del DHAS, així com pèrdua de control per part de les administracions públiques per l'opacitat en actuacions de les empreses com Agbar (AiguaBCN, 2015).

Tot i l'anomenada onada de remunicipalització del sector de l'aigua, la tendència privatitzadora continua vigent al territori català. Un exemple és la comarca del Maresme, una de les comarques amb més consum d'aigua de Catalunya (Idescat, 2023) i confrontant a la del Barcelonès. El passat 23 de febrer de 2023 es va aprovar la proposta del Consell Comarcal del Maresme de creació d'un servei comarcal del cicle de l'aigua públic-privat. Davant la iniciativa, associacions com Aigua és Vida denuncien que l'acord és contrari a la Llei de Contractes del Sector Públic, ja que el Consell Comarcal no té la competència per realitzar aquestes licitacions. Tampoc és legal la durada de la concessió de 15 anys, limitada a un màxim de 5 anys segons la Llei (Aigua és Vida, 2023b).

Si es posa el focus a l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB), que és la regió catalana que més aigua consumeix amb diferència (Idescat, 2023) i que pateix enormement les conseqüències de la sequera, actualment en 23 dels seus 36 municipis, el subministrament d'aigua és gestionat per Aigües de Barcelona, empresa mixta participada en un 15% per capital públic i en un 85% per capital privat, inicialment en mans exclusives de la multinacional Agbar, i a partir del 2014, en mans també de Critería Caixa, la qual compraria a Agbar un 15% de les accions de la mixta (Aigua és Vida, 2023a).

Aigües de Barcelona es va crear el 2012, sense concurs públic, per regularitzar la gestió del servei d'abastament d'aigua que havia dut a terme precàriament la Societat General d'Aigües de Barcelona des de principis del segle XX, sense cap mena de contracte. Després d'un llarg període de litigis per la il·licitud de l'acord de creació de l'empresa, el Tribunal Suprem, contrari a la decisió del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, va resoldre favorablement sobre la seva legalitat el 2019, que avala la vigència de la societat mixta fins al 2047 (Aigua és Vida, 2023b).

Pel que fa als 13 municipis restants de l'AMB, només dos abasteixen la seva població a través d'empreses públiques. Tanmateix, davant l'esperança que, després de finalitzar els contractes de cessió de subministrament, el servei fos públic, una agressiva campanya judicial d'Agbar va acabar amb el TSJC anul·lant el mecanisme legal que ho feia possible en virtut d'una modificació de la normativa aprovada el 2020 (Aigua és Vida, 2023a). És a dir, els municipis han perdut la seva sobirania municipal per decidir el seu model de gestió i és l'ens metropolità, amb certes vinculacions i afinitats a Agbar, qui finalment té l'última paraula.

Després de dècades de gestió privada del sector de l'aigua a Catalunya i l'AMB, el mite de la major eficiència del sector privat es veu desmuntat una vegada més. Així ho demostren dos estudis publicats per la Taula de l'Aigua de Terrassa en els quals s'aporten sòlids arguments recolzats per dades relatives a la gestió de l'aigua que desmunten el mite de la superioritat de la gestió privada (Taula de l'Aigua de Terrassa, 2017; Martínez 2017).

3.5. Altres estratègies comercials: els partenariats públic-privats

El BM i altres IFI han demostrat respondre als interessos de les multinacionals que, davant el sorgiment de moviments socials opositors a la seva gestió, busquen noves estratègies i arguments a favor de la participació privada. D'aquesta manera, fins i tot el fracàs sistemàtic de les "solucions" del mercat, les institucions internacionals de governança i desenvolupament de l'aigua sostenen que l'única forma d'abordar aquests desafiaments és continuar privatitzant i finançant l'aigua en totes les seves formes (Murray, 2023).

ELS PARTENARIATS PÚBLIC-PRIVATS (PPP)

En el sector d'aigua i sanejament la majoria de PPP es basen en acords contractuals complexos, formals i a llarg termini en els quals el sector privat col·labora en el subministrament d'actius i serveis (Conde, 2017). Tot i que els PPP es van impulsar alhora que l'auge de la privatització, representen la nova justificació del sector privat per continuar generant beneficis després dels fracassos.

Les companyies privades d'aigua han fet servir la seva maquinària propagandística per fer creure a la població que les concessions, els contractes d'arrendament i altres models de PPP són molt diferents de la privatització, però, realment, no ho són. De fet, tots aquests termes al·ludeixen, de forma implícita, al traspàs del control sobre la gestió dels serveis al sector privat (Lobina, Kishimoto i Petijean, 2015). Com ho fa la privatització directa, els PPP prioritzen l'acumulació de capital a compte de l'assequibilitat i les inversions en infraestructura, en gran manera limitant el control democràtic popular dels sistemes d'aigua (Murray, 2023). En la seva forma moderna, els PPP s'han difós des d'uns pocs països pioners a la resta del món (Goldsmith i Turró, 2005). No obstant això, l'argument de l'eficiència no és ni sistemàtic ni es compleix (Santes-Álvarez, 2022), tot el contrari, existeixen nombrosos exemples de fracàs de PPP.

Fins als qui defensen els PPP alerten que no són fàcils d'establir, ja que els seus costos de transacció són molt elevats i resulta difícil mantenir-los. D'aquí que moltes vegades fracassin o,

almenys, no satisfacin les expectatives amb què van ser creats. Al seu torn, no encaixen en el sector de l'aigua i sanejament, ja que el mateix FMI sosté que els PPP són més pertinents per a infraestructures econòmiques que per als serveis de tipus social (Goldsmith i Turró, 2005).

Els PPP, en el sector de l'aigua, promouen la creació d'empreses mixtes en les quals el sector privat "accepta" ser soci minoritari. La clau innegociable està en la clàusula que estableix la competència exclusiva de l'empresa privada pel que fa a la gestió, sota l'argument que són ells qui disposen del coneixement i capacitats tecnològiques i organitzatives.

El poder de control sobre el negoci es garanteix així, de forma subtil, a través del monopoli de la informació i de la gestió i no tant mitjançant la majoria accionarial. Un altre tret comú estableix que l'operador privat, des de la direcció de l'empresa mixta, tindrà la potestat de comprar, contractar i subcontractar, sense passar per concurs públic. Així es "blinden" els anomenats "mercats d'inputs secundaris" en els quals es produeix el major valor afegit. Així, en nom del lliure mercat, paradoxalment, es col·lapsa el mercat, alhora que s'asseguren enormes beneficis que no afloren en els beneficis de l'empresa mixta (que solen ser exíguis), sinó que s'emascaren en el capítol de costos d'aquesta empresa, disparant-se les tarifes pagades per la ciutadania a curt o mitjà termini (Arrojo, 2013).

Actualment, s'està produint un fenomen de "captura corporativa" de la governança de l'aigua amb noves estratègies per reforçar la participació privada en el sector mitjançant la vella justificació de la necessitat d'inversions fresques que només el sector privat sembla poder aportar (avui dia anomenades inversions noves, en referència als mecanismes de financerització i especulació) a través de les associacions públic-privades i els esquemes de financerització.

D'altra banda, dins de les estratègies comercials, cal destacar també la financerització del sector de l'aigua, que fa referència a la inclusió d'aquesta en el mercat de futurs. Els processos de financerització d'aquest sector en els últims anys són justificats pels seus promotors com la fórmula més eficient per assignar correctament un recurs com l'aigua, la disponibilitat del qual es veu particularment amenaçada i incerta en el context d'emergència climàtica (Aigua és Vida, 2023a).

La posada en marxa dels mercats de futurs de l'aigua va unida a la mercantilització d'aquest bé, a la creació de mercats de competència i a la creació d'eines que permetin fixar el preu d'oportunitat de l'aigua en cada moment en un pol o mercat únic. L'estratègia consisteix a poder especular amb els contractes de compravenda d'aigua que fixen un volum d'entrega i un preu en una data futura, que pot ser diferent al preu "real" d'aquesta data. Els contractes de compravenda d'aigua es converteixen així

en opcions de compra i venda d'aigua a preus especulatius sobre el preu esperat en el futur (Aigua és Vida, 2023a).

Finalment, cal analitzar **el paper de les empreses privades en les Agendes de Desenvolupament i el finançament de l'aigua**. Així, l'ADS 2030 i els seus ODS recolza i santifica els "sectors dinàmics" de l'economia a través d'una crida a la participació activa del sector privat sense cap limitació, sense tan sols exigir el compliment bàsic de les convencions i acords internacionals, com la Declaració Universal dels Drets Humans (Gómez Gil, 2017). Això ha portat que el Consell Mundial de l'Aigua i el Banc Mundial, empreses privades d'aigua, com les gegants franceses Veolia i Suez (ara fusionades), i països donants del Nord, com França, Països Baixos i Regne Unit, que tenen interès a donar suport a aquestes transnacionals, hagin reconfigurat les seves estratègies de negoci a través dels ODS (Murray, 2023), que justifiquen avui els seus mercats i estratègies.

4. Recuperant la governança: models més democràtics per a la gestió de l'aigua

La transformació dels serveis públics d'aigua i sanejament en negoci privat ha esdevingut en un fi en sí mateix i no en un mitjà per a l'abast dels objectius d'interès social en el qual no es garanteix el Dret Humà a l'Aigua i al Sanejament. La viabilitat i rendibilitat econòmica de les empreses privades s'han transformat en el rendiment social últim de la cultura mercantilista, amb greus impactes per a la societat i el medi ambient.

El fracàs de la mercantilització i privatització surt a la llum, en gran part, gràcies a la societat civil organitzada, que ha denunciat reiteradament els incompliments contractuals, il·legalitats i violacions de drets per part de les empreses privades i grans multinacionals.

Des de fa uns anys s'està assentant en la societat la necessitat de construir nous models de gestió de l'aigua i del sanejament, que no conceben l'aigua com un bé econòmic, sinó com un bé comú, amb totes les seves implicacions, i que això doni lloc a canvis político-socials profunds. Podem parlar d'un moviment contra hegemònic a la privatització i al lliure mercat: l'onada de la remunicipalització.

Des del **Moviment de Justícia Global per l'Aigua** s'han reivindicat les col·laboracions entre entitats públiques i comunitàries centrades a compartir el coneixement com a model per enfortir la gestió democràtica i la gestió del dret humà a l'aigua i al sanejament, així com models de gestió comunitària que posen al centre la comunitat com a òrgan indivisible i el seu entorn. Un dels elements clau que reclamen és el foment de l'accés universal i que la governabilitat de l'aigua estigui en equilibri amb el territori: territorialitzar la gestió de l'aigua, intervenir en els debats de planificació urbanística, programes d'actuació, projectes i obres. Això sense oblidar que és fonamental cuidar els ecosistemes hídrics presents i articular i proposar un sistema tarifari just (Bayas i Bregolat, 2021).

Un exemple a la ciutat de Barcelona és l'impuls de les anomenades "comunitats hídriques". Es tracta de fórmules de gestió comunitària de l'aigua en entorns urbans en els quals es concep l'aigua (o aigües) com un bé comú que s'ha de cuidar, gestionar i utilitzar (o reutilitzar) en la seva diversitat, entenen els seus processos i incorporant sempre en la seva gestió la mirada restaurativa i ecosistèmica (Fiallo i Maschio, 2022).

4.1. Els Partenariats Públic-Públics (PUP)

La recerca d'una millor gestió pública i democràtica de l'aigua, així com la seva promoció sense que hi hagi un fi lucratiu és la característica fonamental que distingeix els PUP dels PPP. En els PUP hi intervenen dues o més parts -que sempre seran entitats públiques o comunitàries- sigui en un mateix Estat o a nivell internacional. A més, hi ha un intercanvi col·laboratiu, basat en la solidaritat i sense ànim de lucre i aquest intercanvi té com a objectiu millorar i promocionar la gestió pública de l'aigua i el sanejament. A Catalunya, un exemple de PUP es troba al municipi d'Olesa de Montserrat a través de la cooperativa Comunidad Minera Olesana S.C.C.L. L'autoritat reguladora de l'aigua en aquesta comunitat autònoma és l'Agència Catalana de l'Aigua.

També és important distingir els partenariats dels ens o autoritats reguladores, ja que aquests últims són els qui estableixen el marc jurídic sobre el qual actuen els operadors. A vegades se sol confondre la figura de les Associacions d'Operadors d'Aigua (Water Operator Partnerships - WOPs) amb els PUP. Tot i que les dues figures tenen elements en comú (intercanvi col·laboratiu sense ànim de lucre i amb finalitats de capacitació) el principal tret per saber diferenciar-los és la seva composició: mentre els WOPs poden integrar en la seva estructura operadors pertanyents al sector privat, els PUP es componen únicament d'entitats o organitzacions públiques o comunitàries i en cap cas d'entitats o organismes pertanyents al sector privat (Hall et al., 2009).

Els objectius específics dels PUP són:

- **Formació i desenvolupament de recursos humans:** millorar la qualitat i l'efectivitat de la infraestructura i del servei mitjançant, per exemple, la formació del personal a través d'intercanvis o estades en altres operadors. Aquest objectiu afavoreix que el servei d'aigua pugui arribar a ser abastat de forma suficient, contínua i que satisfaci les necessitats bàsiques. Es vincula a la dimensió "**disponibilitat**" del DHAS.
- **Assistència tècnica:** impuls de programes de capacitació, formació i assessorament tècnic sobre temes com la qualitat de l'aigua, el tractament d'aigües residuals, passant per la hidrogeologia o la gestió de morositat, etc. En ser la capacitació i formació sobre diversos temes un objectiu específic dels PUP, s'afavoreix el control real sobre la **qualitat** de l'aigua, així com també l'adequació tant de les infraestructures (**accessibilitat física**) com de les tarifes (accessibilitat econòmica).
- **Enfortiment institucional:** a través de les activitats descrites en l'objectiu específic 1, per exemple, els intercanvis amb altres operadors, es promou una millora de la capacitat de gestió -especialment administrativa- basada en la solidaritat. Amb aquest objectiu, es promou l'existència d'un servei **assequible**, d'acord amb les realitats del context en què el PUP opera.
- **Reforç genèric de la gestió pública:** reivindicar l'àmbit i la gestió pública del servei, demostrant que aquest sector es troba prou capacitat per oferir un millor servei d'aigua i sanejament i, per tant,

garantir efectivament el DHAS a tota la ciutadania. Si s'impulsa la gestió del servei per part d'operadores públiques, els principis comuns del DHAS adreçats tant a estats com a municipis seran més fàcilment aplicables i exigibles de forma directa, doncs seran elles qui responguin directament i sense cap intermediari en la gestió del servei i la garantia del DHAS. Així, els **principis** d'equitat i no discriminació; de sostenibilitat ambiental, econòmica i social; de transparència, rendició de comptes i control social, podran ser exigibles mitjançant mecanismes més clars i efectius.

- **Millora dels mecanismes de participació ciutadana i de les treballadores i treballadors que integren l'operador:** fomentar la participació en diferents nivells, per exemple, a través dels ja esmentats intercanvis. Això contribueix a la consecució del principi comú de transparència, rendició de comptes i control social. Mitjançant l'existència de mecanismes eficients de participació ciutadana, com de la pròpia plantilla de l'operador públic, és possible la consecució de la dimensió **assequibilitat** del DHAS, ja que la promoció de la participació facilitarà l'adopció de mesures adequades i concordes al context cultural de les persones titulars de drets (Kubesch, 2017).

Aquesta forma de gestió promoguda des de la figura dels PUP disposa d'eines més eficaces i democràtiques que el sector privat o mixt per aconseguir una efectiva garantia del DHAS, així com per a la consecució de les sis fites de l'ODS 6 "garantir la disponibilitat i gestió sostenible de l'aigua i el sanejament per a totes".

Malgrat la disminució d'ajuda oficial per a la promoció dels PUP, aquest model de gestió ha augmentat en els últims anys i s'ha estès fins i tot més que els PPP (Kubesch, 2017). D'aquesta manera, l'efecte multiplicador dels PUP es reflecteix en alguns exemples, essent un d'ells el potencial que tenen per convertir-se, al seu torn, en motor d'iniciatives ciutadanes de remunicipalització del servei.

4.2. Les remunicipalitzacions

El fracàs de les privatitzacions massives a Llatinoamèrica va generar el moviment de justícia per l'aigua, espai on neix la remunicipalització, que més tard s'estén fortament per Europa. La remunicipalització fa referència al necessari caràcter públic, social i mediambiental- és a dir, un bé comú- dels serveis bàsics i essencials per al desenvolupament de la vida. En els serveis d'aigua i sanejament, la remunicipalització apunta a la bona gestió i governança del Dret Humà a l'Aigua i ben ecosistèmic.

En l'exercici de perseguir l'objectiu de desmercantilitzar l'aigua, la remunicipalització és un procés de transició que retorna la gestió d'un dret fonamental i universal al sector públic. Per dotar del necessari caràcter democràtic i social la gestió de l'aigua, la remunicipalització planteja la recuperació de drets ciutadans mitjançant la necessària participació i control social de la gestió de l'aigua. Això permet blindar els objectius de desmercantilització i democratització. Al seu torn, la implicació ciutadana i els seus impactes sobre la governabilitat permeten aprofundir en canvis institucionals, alentint la

revitalització d'espais de confluència de relacions i presa de decisions des de la corresponsabilitat i autonomia dels actors implicats (Castro, 2011).

Els eixos fonamentals de la remunicipalització són: la garantia del DHAS, la qualitat democràtica i sostenibilitat ambiental.

- **DHAS:** és fonamental que els serveis d'aigua i sanejament garanteixin aquest dret, la qual cosa implica eliminar l'opció de mercantilització de l'aigua i la introducció de paràmetres i indicadors socials que evitin el tracte clientelar de les persones usuàries així com la prioritització d'aspectes de sostenibilitat financera.
- **Qualitat democràtica:** el pilar primordial de la qualitat democràtica és la transparència de la informació. Mentre que els models de gestió d'aigua de les multinacionals privades han demostrat la seva baixa qualitat democràtica, ja que inclouen clàusules abusives de confidencialitat i espais decisoris totalment allunyats de la ciutadania, la remunicipalització, exigeix la transparència total en la gestió de l'aigua així com la recuperació dels drets a participar i cogovernar. Així, la remunicipalització s'enfoca a models de gestió amb control i participació social substantiva.
- **Sostenibilitat ambiental:** la remunicipalització pretén inventar i reinventar els serveis públics per fer front als reptes de satisfer les necessitats bàsiques i reduir la nostra empremta ambiental en el context de l'emergència climàtica. A més, cal recordar els impactes ambientals de les grans multinacionals en la gestió de l'aigua i sanejament: reducció d'objectius d'inversió i de cobertura de sanejament ambiental, reducció de la qualitat de l'aigua i poca innovació enfront dels reptes presents i del futur (Kishimoto i Petitjean, 2017).

Avui dia es pot parlar d'una veritable **onada per la remunicipalització dels serveis bàsics**. De fet, s'han documentat més de 1.400 casos exitosos de remunicipalització a més de 2.400 ciutats de 58 països del món (Kishimoto i Steinfors, 2020). Aquests casos no només constitueixen un mer canvi tècnic en la titularitat, sinó que comporten reformes més àmplies a escala de models de gestió democràtics amb claus socials i ambientals.

L'onada per la **remunicipalització és especialment intensa a Europa**, tot i que s'estén per tot el món. Com que no hi ha una única fórmula per remunicipalitzar, la desprivatització també pot prendre forma de renacionalització, sempre que es comparteixin objectius. Moltes experiències han tingut lloc a França, el país amb la història més llarga de privatització i on tenen seu les dues més grans multinacionals del sector de l'aigua, Suez i Veolia (Kishimoto i Petitjean, 2017).

A l'**Estat espanyol** el nombre de remunicipalitzacions es van duplicar des de l'any 2017 i, per a l'any 2020, es van aconseguir 38 remunicipalitzacions de l'aigua (Kishimoto i Steinfors, 2020). A Catalunya, l'onada de remunicipalització es remunta a l'any 2010 amb el cas del Figaró-Montmany (Vallès Orien-

tal) i el 2023 sumava un total de 36 municipis que han recuperat la gestió directa de l'aigua, el que representa que 546.000 persones, un 7% de la població de Catalunya, viu en municipis que han passat a gestionar directament aquest servei bàsic (AMAP, 2023). La remunicipalització de l'aigua a Terrassa (Vallès Occidental) el 2018 va donar lloc a noves formes democràtiques d'adopció de decisions, com la creació d'un observatori de l'aigua on les persones usuàries poden participar en la gestió pública. La majoria de remunicipalitzacions es donen en **finalitzar els contractes de concessió privats o mix-**

PUBLIC FUTURES

Public Futures és una iniciativa col·laborativa publicada l'any 2020, coordinada pel Transnational Institute (TNI) i el projecte de recerca GLOBALMUN de la Universitat de Glasgow. Aquesta base de dades té com a objectiu facilitar la recerca sistèmica sobre la prestació de serveis públics i proporcionar un espai on aprendre sobre pràctiques i processos per als prenedors de decisions i els professionals. La base de dades inclou dades relatives al sector de l'aigua i a processos de remunicipalització.

Per saber-ne més, visita la pàgina web: <https://publicfutures.org/es/casos>

tos, per evitar conflictes amb les empreses privades i les elevades indemnitzacions per expropiacions que han de pagar per requisit contractual. Així i tot, també es pot optar per rescindir els contractes si s'estudien tots els diferents escenaris i acaba per resultar favorable (Kishimoto i Petitjean, 2017).

Les raons per remunicipalitzar són moltes i diverses, encara que persegueixen finalitats ideològiques universals. **Ja són molts els casos de remunicipalització que desmenteixen les falses promeses de la privatització, i han demostrat fins i tot ser més eficients a escala global.** Per citar alguns casos, a Arenys de Munt o París, la remunicipalització va permetre baixar la tarifa de l'aigua i invertir més en infraestructures i ajuts socials. A Valladolid es va obtenir un estalvi de 13,3 milions d'euros des de la remunicipalització de l'aigua el 2017, cosa que va representar gairebé un 4% del pressupost municipal per al 2018 (Kishimoto i Steinfort, 2020).

Si bé és cert que la majoria d'esquemes legislatius dificulten la remunicipalització mitjançant interminables justificacions econòmiques per al·legar que l'eficiència de la gestió directa és superior a la indirecta, els models públics amb control i participació ciutadana permeten una major fiscalització de la gestió, així com la reinversió total de la facturació en la gestió hídrica, o explorar noves polítiques socials i mediambientals (Hall i Lobina, 2005; Delclòs, 2008).

LES REMUNICIPALITZACIONS A CATALUNYA

El context llatinoamericà i el fracàs global de la privatització dels serveis d'aigua i sanejament han conduït a la formació de plataformes i entitats que lluiten per una gestió pública i democràtica de l'aigua. La temàtica pren força a partir del 2013, per les visibles conseqüències de la gestió de l'aigua d'Agbar a Catalunya després de la crisi econòmica del 2008, que es tradueix en un augment de tarifes i talls de subministrament a famílies en situació de vulnerabilitat (Bagué, 2017). Davant d'aquest panorama, la remunicipalització dels serveis d'aigua i sanejament pren força ciutadana gràcies a tres factors: les irregularitats en els contractes de concessió, la finalització de molts contractes de concessió i la presència ciutadana que reclama nous models de gestió (Planas, 2017).

Cal destacar el treball de la ciutat de Terrassa i la Taula de l'Aigua de Terrassa en la lluita per la remunicipalització del servei d'aigua i sanejament, que culmina amb la gestió directa i la creació d'un observatori ciutadà. El 2016 va finalitzar la concessió que tenia l'empresa privada Mina Pública Aigües de Terrassa, filial de Suez. Després d'una llarga lluita en què l'empresa es negava al traspass d'informació i fins i tot a acceptar la decisió legítima i legal del consistori d'assumir la gestió directa, el 2018 la ciutat va començar a proveir-se d'aigua mitjançant la gestió pública i democràtica.

La proposta de la Taula de l'Aigua de Terrassa es reflecteix en la creació de l'Observatori de l'Aigua de Terrassa (OAT), un espai que permet la participació ciutadana en la gestió de l'aigua i sanejament. Aquest espai, creat a partir de la col·laboració de la ciutadania amb la institució, s'assembla a l'Observatori de l'Aigua de París, amb la diferència que aprofundeix en els aspectes i drets democràtics de la ciutadania en la presa de les decisions. Així, l'OAT es presenta com una veritable revolució democràtica, on les decisions d'aquest espai s'han d'assumir de manera vinculant per l'entitat pública que gestiona l'aigua a la ciutat.

4.3. La gestió comunitària i les aliances comunitàries i públic-comunitàries

Davant el fracàs dels models de gestió privats i públics en els sectors rurals, les organitzacions socials i comunitàries, especialment al Sud Global, han vist com a única via per democratitzar l'accés a l'aigua la limitació de la ingerència i intromissió del privat i, fins i tot, del públic. La gestió comunitària de l'aigua porta a la pràctica l'autogestió col·lectiva, recíproca i solidària de l'aigua entesa com a bé comú (Steinfors, 2023). La gestió comunitària de l'aigua és especialment forta a Amèrica Llatina, on

milers d'organitzacions en comunitats rurals, camperoles, indígenes i periurbanes s'encarreguen de la distribució d'aigua a les comunitats, de la conservació i restauració de conques hidrogràfiques i de la cura de les fonts d'aigua (Steinfert, 2023). La mobilització i incidència política han permès a les organitzacions socials assolir un gran avenç legislatiu per a la protecció i gestió de l'aigua, així com per al reconeixement de les tasques de gestió comunitària.

La gestió comunitària parteix de considerar la **comunitat com un ésser únic**, indivisible i dinàmic, és a dir, la suma de tots els éssers vius que habiten en un espai i temps determinats, amb una història passada i un futur per venir, que s'interrelacionen en el present. La gestió comunitària de l'aigua, a més d'enfortir els llaços comunitaris, **permet construir i emmotllar col·lectivament un model de gestió d'acord amb les necessitats que existeixen en cada context** i posa el focus sobre aquelles persones i col·lectius directament involucrats. D'aquesta manera, aquells col·lectius històricament vulnerabilitzats per raons de gènere, ètnia i edat, entre d'altres, cobren protagonisme i aconseguen que les seves veus, individuals i col·lectives, siguin escoltades.

La comunitat gestiona l'aigua com un bé natural que forma part del seu territori i que es vincula a altres dimensions del desenvolupament humà com salut, educació, economia i cultura, entre d'altres. A la comunitat no només li preocupa l'aigua que arriba a les llars, sinó que també es preocupa de l'aigua en el seu estat natural, dels usos que se'n fan o de com es retorna a la natura. Quan es contamina o deteriora la qualitat de l'aigua, no solament afecta una persona, sinó que afecta tots els éssers vius que comparteixen aquest territori.

Aquesta preocupació per l'aigua i l'ambient porta les comunitats a exercir pràctiques de monitoratge o vigilància ambiental, per tal de vigilar el seu estat o qualitat. Com s'organitzen aquestes pràctiques dependrà de cada comunitat, però sempre s'haurà de considerar el component territorial i no limitar el marc territorial a les divisions polítiques o administratives. Enfocaments hídrics, de relacions socioeconòmiques o ecosistèmiques, entre d'altres, i les relacions entre aquests, permeten definir millor les pràctiques d'educació, prevenció, monitoratge i conservació ambiental, així com els actors que s'han d'involucrar en aquests processos.

L'aigua flueix pels territoris i, per això, és important establir aliances entre les organitzacions per a la seva gestió, però també amb les institucions públiques. L'Estat i altres entitats subestatsals, en tant que titulars d'obligacions, exerceixen les seves competències i desenvolupen una planificació hídrica a escala local i regional, amb els recursos necessaris, per ampliar la cobertura dels serveis d'aigua, sanejament i higiene, i assolir d'aquesta manera el ple exercici del dret humà a l'aigua. Les aliances públic-comunitàries ofereixen a les comunitats una àmplia varietat de recursos, experiència tècnica, solidaritat i exercici real de la participació i democratització en la gestió de l'aigua.

Glossari

Acords de Bretton Woods: Es tracta de les resolucions de la conferència monetària i financera de les Nacions Unides, realitzada al complex hotel·ler de Bretton Woods (Estats Units), el juliol de 1944. Aquests acords van establir el nou ordre econòmic mundial, que va estar vigent fins a principis de la dècada de 1970. Les premisses d'aquests acord es basen a fomentar el desenvolupament, una estabilitat financera internacional i la liberalització del comerç. Per la força política i econòmica d'EUA es va establir el dòlar estatunidenc com a patró de canvi. A més, es van crear els organismes internacionals encarregats de promoure propostes politicoeconòmiques encaminades a impulsar el creixement econòmic i resoldre els problemes en les recessions com el Banc Mundial i el Fons Monetari Internacional (Martínez i Soto Reyes, 2012).

Aigües residuals: combinació d'un o més efluents: domèstics que consisteixen en aigües negres (excrement, orina i llots fecals) i aigües grises (aigües servides de rentat i bany); aigua d'establiments comercials i institucions, inclosos hospitals; efluents industrials, aigües pluvials i altres esorrenties urbanes; i esorrenties agrícola, hortícola i aquícola (ONU Aigua, 2017).

Consens de Washington: va néixer sota la premissa d'establir una lògica de mercat estable caracteritzada per l'obertura i disciplina macroeconòmica. No deixa de ser un Programa d'Ajust Estructural per remeiar els problemes derivats de la crisi del deute extern. Tot i que es va formular essencialment per a Amèrica Llatina, gràcies

al seu èxit en el marc de la doctrina neoliberal capitalista, es va fer aplicable a qualsevol regió del món. Lluny d'aconseguir els objectius de desenvolupament promesos, va atendre l'obertura macroeconòmica, mentre deixava a un costat l'anàlisi necessària dels motius que van portar les crisis econòmiques a Amèrica Llatina. Les conseqüències econòmiques i socials van desencadenar una onada de protestes populars contra el procés de globalització i les polítiques del Consens de Washington que van ocasionar profundes crisis socials i institucionals.

Dret prestacional: Aquell que per les seves característiques ha de ser proporcionat per les administracions públiques pel que fa a l'organització de la prestació del servei públic per garantir l'accés a aigua i sanejament.

Escassetat d'aigua: Es tracta d'un concepte relatiu que es pot produir a qualsevol nivell de subministrament o demanda. L'escassetat pot ser una construcció social (un producte de l'afluència, l'augment de la demanda, les expectacions i els costums) o la conseqüència de patrons de subministrament alterats pel canvi climàtic. L'escassetat té diverses causes, la majoria de les quals es poden remeiar o alleujar. L'escassetat d'aigua pot ser física quan no hi ha aigua suficient per cobrir totes les demandes, incloent-hi els cabals ecològics, econòmica, que resulta de la manca d'inversió en aigua, o la manca de capacitat humana per satisfer la demanda (FAO, 2013) o institucional, que té lloc quan els recursos i infraestructura hídrica poden estar disponibles, però la gent no

té aigua perquè són els últims de la cadena, són pagesos sense terra, o no tenen drets a terra o aigua, entre d'altres (Rijsberman i Manning, 2006).

Financerització de l'aigua: Passa quan la gestió de l'aigua es realitza com un actiu financer el valor del qual comença a gestionar-se en els mercats de futurs, segons la lògica especulativa que domina aquest tipus de mercat financers, amb els grans bancs i els inversors institucionals com a principals actors (Arrojo, 2021).

Governança: acció de governar o governar-se. A diferència de la governabilitat, la governança no compta amb un recolzament bibliogràfic ampli ni definicions tancades. Sorgeix de les necessitats socials de mostrar els canvis causats per les noves relacions de poder que es donen en la societat amb la introducció d'organismes no governamentals (actors privats i multinacionals) amb forta capacitat d'acció en la governabilitat.

Observacions generals de Nacions Unides: Són els documents que serveixen per interpretar els drets que figuren en les disposicions dels Convenis Internacionals. Així, per exemple, l'Observació General nº 15 analitza el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals, especialment els articles 11 i 12 del mateix.

Partenariats Públic-Privats (PPP): els PPP o Aliances Públic-Privades (APP) són qualsevol acord entre un govern o institució pública i el sector privat en el qual les activitats tradicionalment públiques són realitzades pel sector privat amb la col·laboració del sector públic.

Partenariat Públic (PUP): és un acord de col·laboració sense ànim de lucre entre dues o més entitats públiques o comunitàries, basat en la solidaritat i mitjançant el qual es busca millorar la capacitat i efectivitat de les entitats associades a l'hora de proveir el servei d'aigua i sanejament (Hall et al, 2009; Kubesch, 2017).

Remunicipalització: acte de recuperar la gestió pública del subministrament i sanejament de l'aigua, que anteriorment estava en mans del sector privat o mixt. No obstant això, la paraula remunicipalitzar no existeix al diccionari espanyol i genera controvèrsia. Des de certes cúpules del Dret públic s'ataca apel·lant que la paraula remunicipalitzar implica tornar a municipalitzar un servei que anteriorment ja ho era, i que en el sector de l'aigua i sanejament -serveis públics per titularitat- no es pot remunicipalitzar ni municipalitzar el que ja és públic. Aquesta posició defensa que l'acte de recuperar la gestió de l'aigua -que és diferent que la titularitat- s'ha de conceptualitzar com la internalització del servei i no com la remunicipalització ni municipalització. En realitat el concepte de remunicipalització no se cenyeix a definicions de diccionari, sinó que representa un moviment per un nou model de gestió que va més enllà de la recuperació de la gestió pública (Bagué, 2017).

Bibliografia

ACM (2024). *Nota informativa sobre la Resolució ACC/220/2024, d'1 de febrer, per la qual es declara l'estat d'emergència I per sequera hidrològica a les unitats d'explotació Embassaments del Ter-Llobregat, Embassaments del Ter i Embassaments del Llobregat*. Disponible a: www.acm.cat/juridic/nota-informativa-resolucio-acc2202024-declara-estat-emergencia-1-sequera

ACNUDH (2016). *Informe del Relator Especial sobre el derecho humano al agua potable y el saneamiento. A/HRC/33/49. 33 Período de sesiones*. Disponible a: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/167/00/PDF/G1616700.pdf?OpenElement>

Aigua és Vida (2023a). *43 propostes sobre l'Aigua per a l'Àrea Metropolitana de Barcelona davant la crisi global i l'emergència climàtica. Municipals 2023*. Disponible a: www.aiguaevida.org/43-propostes-aigua-amb/

Aigua és Vida (2023b). *El Consell Comarcal del Maresme, liderat per ERC, aprovarà el dimarts vinent la privatització de l'abastament d'aigua potable a la comarca*. Disponible a: www.aiguaevida.org/consell-comarcal-maresme-aprovara-privatitzacio-aigua-potable

Aigua és Vida (2024). *Emergència per sequera: Més de 30 organitzacions demanem un canvi de model estructural a la III Cimera Social de l'Aigua*. Disponible a: www.aiguaevida.org/emergencia-sequera-mes-30-organitzacions-demanem-canvi-de-model/

AiguaBCN (2015). *El gran negoci d'Agbar amb l'aigua a Barcelona*. Disponible a: <https://aiguabcn.org/com-ens-estafen/negoci/>

AMAP (2023). *Cuatromunicipios abren el 2023 municipalizando el agua*. Disponible a: <https://amap.cat/es/quatre-municipis-obren-el-2023-municipalitzant-laigua/>

Arrojo, P. (2013). *Lo público y lo privado en la gestión del agua*. VIII Congreso Ibérico sobre Gestión y Planificación del Agua. VII Congreso Ibérico sobre Gestión y Planificación del Agua, 16-32.

Arrojo, P. (2021). *Riesgos e impactos de la mercantilización y financiarización del agua sobre los derechos humanos al agua potable y al saneamiento*. Informe presentado a la 76ª Asamblea General de la ONU por el Relator Especial sobre el derecho humano al agua y al saneamiento. A/76/159.

Asher, C. (20 noviembre, 2017). *As barragens dos Andes podem ameaçar a segurança alimentar de milhões na bacia amazônica*. Mongabay. Disponible a <https://pt.mongabay.com/2017/11/as-barragens-dos-andes-podem-ameacar-seguranca-alimentar-milhoes-na-bacia-amazonica/>

Bagué, E. (2017). *La remunicipalización del servicio de abastecimiento urbano de agua: instituciones y común*. *Revista de Antropología Social*, 26(2), 427-448.

Barlow, M. i Clarke, T. (2004). *Water privatization*. *Global Policy Forum*. Disponible a: www.globalpolicy.org

org/component/content/article/209/43398.html

Basteiro, Ll. (2008). *Con el agua al cuello. El proceso de mercantilización de la gestión del agua. Ascenso y caída de las multinacionales en Sudamérica: el caso de la inversión española en el cono sur*. Barcelona: Ingeniería Sense Fronteres. Disponible a: <https://esf-cat.org/blog/2008/06/11/esferes-03-laigua-coll/>

Bayas, B. i Bregolat, J. (2021). *Propuestas ecofeministas para repensar las ciudades. Caminos hacia lo público y lo comunitario*. Barcelona: ODG.

Castro, E. (2005). Agua y gobernabilidad: entre la ideología neoliberal y la memoria histórica. *Cuadernos del CENDES*, 22(59), 1-21.

Castro, E. (2007). La privatización de los servicios de agua y saneamiento en América Latina. *Nueva Sociedad*, 207 (enero-febrero).

Castro, E. (2011). El proceso de democratización de la gestión de servicios públicos esenciales de agua y saneamiento. *Hábitat y Sociedad* (2), 49-85.

César, J. (2017). *Agua y TLCAN, entre los desafíos ciudadanos*. Disponible a: www.elsiglodetorreon.com.mx/noticia/1371604.agua-y-tlcan-entre-los-desafios-ciudadanos.html

Comitè Econòmic i Social Europeu (2018). *Dicamen: Propuesta de Directiva del Parlamento Europeo y del Consejo relativa a la calidad de las aguas destinadas al consumo humano (versión refundida)*. Disponible a: <https://webapi2016.eesc.europa.eu/v1/documents/EEESC-2018-01285-00-01->

[AC-TRA-ES.docx/content](#)

CONAGUA (2011). *El agua en el mundo*. Disponible a: www.aguas.org.mx/sitio/publicaciones/agua-en-el-mundo/agua-en-el-mundo.pdf

Conde, M. (2017). *Asociaciones Público-Privadas: el caso de las infraestructuras. Principales motivaciones y críticas después de dos décadas de APPs*. Barcelona: ODG.

Deemer, B., Harrison, J., Li, S., Beauliwu, J., DelSontro, T., Barros, N., Bezarra-Neto, J, Powers, S., dos Santos i M., Vonk, J.A. (2016). Greenhouse Gas Emissions from Reservoir Water Surfaces: A New Global Synthesis, *BioScience*, 66 (11), 949 – 964.

Delclòs, J. (2008). La gestión pública del agua con participación y control social. Hacia el derecho humano al agua. *Viento Sur*, 98, 84-89.

Durán, A., Felipe, B., Vilaseca, I. (2022). *Injusticia ambiental, crisis climàtica, aigua i migracions. Estudi de casos*. Barcelona: Ingeniería Sense Fronteres. Disponible a: <https://esf-cat.org/blog/2022/11/10/esferes-37-injusticia-ambiental-cri-s-climatica-aigua-i-migracions-estudi-de-casos/>

Estache, A., Perelman, S. i Trujillo, L. (2005). *Infrastructure performance and reform in developing and transition economies: evidence from a survey of productivity measures*. World Bank Policy Research Working Paper. Nueva York: World Bank.

FAO (2013). *Guidelines to control water pollution from agriculture in China: decoupling water pollu-*

tion from agricultural production. Roma: FAO.

FAO (2018). *More people, more food, worse water? A global review of water pollution from agriculture*. Roma: FAO i The International Water Management Institute.

FAO (2022). *The State of the World's Land and Water Resources for Food and Agriculture: Systems at Breaking Point. Main report*. Roma: FAO.

Felipe, B., Mascaró, P. i Vilaseca, I., (2021). *El Dret Humà a l'Aigua i al Sanejament davant l'emergència climàtica. Diagnosi, debats i propostes per l'Àrea Metropolitana de Barcelona*. Barcelona: Enginyeria Sense Fronteres. Disponible a: <https://esf-cat.org/blog/2022/02/15/esferes33-el-dret-huma-a-laigua-i-al-sanejament-davant-lemergencia-climatica-diagnosi-debats-i-propostes-per-larea-metropolitana-de-barcelona/>

Felipe, M., Aragonés, D. i Díaz-Paniagua, C. (2023). *Thirty-four years of Landsat monitoring reveal long-term effects of groundwater abstractions on a World Heritage Site wetland*. *Science of the Total Environment*, 888, 163329.

Fiallo, C. i Maschio, D. (2022). *Guia per a la implementació de comunitats hídriques a la ciutat de Barcelona*. Disponible a: <https://esf-cat.org/es/blog/2022/11/08/guia-para-la-implementacion-de-comunidades-hidricas-en-la-ciudad-de-barcelona/>

Garcia, M., Liu, E., Nihart, A., El Hayek, E., Castillo, E., Barrozo, E., Suter, M., Bliske, B., Scott, J., Foresythe, K., Gonzalez-Estrella, J., Aagaard, K., Campen, M. (2024). *Quantitation and identi-*

fication of microplastics accumulation in human placental specimens using pyrolysis gas chromatography mass spectrometry. *Toxicological Sciences*, kfae021.

Goldsmith, H. i Turró, M. (2005). *El papel de las instituciones financieras internacionales en el desarrollo de asociaciones público-privadas*. CLM. *Economía*, 6 (primer trimestre), 231-262.

Gómez Gil, C. (2017). *Objetivos de Desarrollo Sostenible (ODS): una revisión crítica*. *Revista Papeles de Relaciones Ecosociales y Cambio Global*, 140, 107-118.

Gornés, Q. (2012). *Del BID a la realidad: El proceso de descentralización del Agua Potable y el Saneamiento en el Salvador*. Barcelona: Enginyeria Sense Fronteres. Disponible a: <https://esf-cat.org/blog/2009/06/28/esferes-11-bid-realitat/>

Greenpeace (2018). *Plásticos*. Disponible a: <https://es.greenpeace.org/es/trabajamos-en/consumismo/plasticos/>

Greenpeace (2022). *SOS acuíferos: la grave situación de nuestras reservas de agua subterránea*. Disponible a: <https://es.greenpeace.org/es/en-profundidad/sos-acuiferos/>

Hall, D. i Lobbina, E. (2005). *The relative efficiency of public and private water sector*. PSIRU. Disponible a: www.psiru.org/reports/relative-efficiency-public-and-private-sector-water.html

Hall, D. i Lobbina, E. (2006). *El agua, un servicio público*. Londres: Public Services International Research Unit (PSIRU).

Hall, D., Lobbina, E., Corral, V. Hodeman, O., Terhorst, P., Pigeon, M. i Kishimoto, S. (2009). *Asociaciones público-públicas para el suministro de agua*. Disponible a: www.tni.org/files/download/pupinwater-es.pdf

Iagua (2015). *Agua virtual: cuántos litros se necesitan para elaborar un producto*. Disponible a: www.iagua.es/blogs/facts-and-figures/agua-virtual-cuantos-litros-se-necesitan-elaborar-producto

ICIJ (2003). *Promoting privatization*. The Center for Public Integrity. Disponible a: www.public-integrity.org/2003/02/03/5708/promoting-privatization

ICOG (2018). *Comunicado: Sobreexplotación, contaminación y salinización, principales riesgos de los acuíferos españoles*. Disponible a: www.europapress.es/comunicados/sociedad-00909/noticia-comunicado-sobreexplotacion-contaminacion-salinizacion-principales-riesgos-acuiferos-espanoles-20180321181056.html

Idescat (2023). *Consum d'aigua. Comarques i Aran, àmbits i províncies 2022*. Disponible a: www.idescat.cat/indicadors/?id=aec&n=15209

IPBES (2019). Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Bonn: Secretaría de la IPBES.

Kishimoto, S. i Steinfort, L. (2020). *El futuro es público: hacia la propiedad democrática de los servicios públicos*. Resumen ejecutivo. Disponible

a: www.tni.org/es/publicaci%C3%B3n/el-futuro-es-publico

Kishimoto, S., i Petitjean, O. (2017). *La historia nunca contada*. En: S. Kishimoto i O. Petitjean (Eds.). *La recuperación de los servicios públicos. Cómo ciudades y ciudadanía están escribiendo el futuro de los servicios públicos* (pp. 13-18). Amsterdam i París: TNI, Multinationals Observatory, Austrian Federal Chamber of Labour, European Federation of Public Service Unions, ESF, Public Services International, Public Services International Research Unit, We Own It, Norwegian Union for Municipal and General Employees, Municipal Services Project i Canadian Union of Public Employees.

Kubesch, M (2017). *Experiències d'intercanvi entre operadors públics d'aigua. Una eina d'implementació del Dret Humà a l'Aigua i al Sanejament a nivel global*. Disponible a: <https://esf-cat.org/blog/2018/03/22/presentem-lestudi-experiencies-dintercanvi-operadors-publics-daigua/>

Lobbina, E., Kishimoto, S. i Petijean, O. (2015). *Llegó para quedarse: la remunicipalización del agua como tendencia global*. *Unidad de Investigación de la Internacional de Servicios Públicos (PSIRU)*, Transnational Institute i Multinationals Observatory.

Martínez, J. (2017). *El precio del agua y los modelos de gestión*. Terrassa: Taula de l'Aigua de Terrassa i Observatori Ciutadà Municipal de Terrassa.

Martínez, R. i Soto Reyes, E. (2012). *El Consenso de Washington: la instauración de las políticas neoliberales en América Latina*. Política y Cultura. 37, 35-64.

Maschio, D. (2019). *El Objetivo de Desarrollo Sostenible 6. Revisión y análisis crítico del instrumento de Naciones Unidas para garantizar el Derecho Humano al Agua y el Saneamiento*. Barcelona: Enginyeria Sense Fronteres. Disponible a: <https://esf-cat.org/blog/2020/02/27/nuevo-estudio-objetivo-desarrollo-sostenible-6/>

Mayorga, F. i Córdova, E. (2007). *Gobernabilidad y Gobernanza en América Latina*. Disponible a: www.institut-governance.org/docs/ficha-gobernabilidad.pdf

MITERD (s.f.). *Contaminantes emergentes*. Disponible a: www.miteco.gob.es/es/agua/temas/estado-y-calidad-de-las-aguas/contaminantes-emergentes.html#:~:text=Los%20contaminantes%20emergentes%2C%20temas%20llamados,medio%20ambiente%20y%20salud%20humana.

Molinares-Hassan, V. i Echeverría-Molina, J. (2011). *El derecho humano al agua: posibilidades desde una perspectiva de género*. Revista Colombiana de Derecho Internacional, 19, 269-302.

Murray, A. (2023). *Ríos de resistencia: agua para la vida, no para el lucro*. Disponible a: www.tni.org/es/publicacion/rios-de-resistencia

Nadal, R., Esteve, C. i Durán, A. (2019). *La gestió dels sediments a la Conca de l'Ebre. Aproximacions jurídiques per a la seva protecció*. Barcelona: Enginyeria Sense Fronteres. Disponible a: <https://esf-cat.org/blog/2020/01/21/nou-estudi-gestio-dels-sediments-conca-lebre/>

NASA (2024). *Ocean Warming*. Disponible a:

<https://climate.nasa.gov/vital-signs/ocean-warming/?intent=121>

OMS (2018). *Agua potable salubre y saneamiento básico en pro de la salud*. Disponible a: www.who.int/water_sanitation_health/mdg1/es

OMS (2022). *Agua para consumo humano*. Disponible a: www.who.int/es/news-room/factsheets/detail/drinking-water

OMS i UNICEF (2017). *Progresos en Materia de agua potable, saneamiento e higiene: informe de actualización de 2017 y línea base de los ODS*. Ginebra: Organización Mundial de la Salud y el Fondo de las Naciones Unidas para la Infancia.

OMS i UNICEF (2021). *Progresos en Materia de agua potable, saneamiento e higiene en los hogares: 2000 - 2020, cinco años después de la adopción de los ODS*. Ginebra: Organización Mundial de la Salud i el Fondo de las Naciones Unidas para la Infancia.

ONU (2009). *Informe de la Experta independiente sobre la cuestión de las obligaciones de derechos humanos relacionadas con el acceso al agua potable y el saneamiento, Catarina de Albuquerque (A/HRC/12/24)*. Disponible a: <https://reliefweb.int/report/world/informe-de-la-experta-independiente-sobre-la-cuestion-de-las-obligaciones-de-derechos>

ONU (2010). *Informe de la experta independiente sobre la cuestión de las obligaciones de derechos humanos relacionadas con el acceso al agua potable y al saneamiento, Catarina de Albuquerque*. Adición: *Informe sobre la marcha de los trabajos de recopi-*

lación de buenas prácticas, doc. A/HRC/15/31/Add.1, de 1 de julio de 2010, Disponible a: <https://docplayer.es/90263596-A-hrc-15-31-add-1-asamblea-general-naciones-unidas.html>

ONU (2018). *Global issues. Water*. Disponible a: www.un.org/en/global-issues/water

ONU Agua (2017). *World Water Development Report 2017. Aguas residuales. El recurso desaprovechado*. París: UNESCO.

ONU Agua (2021). *Resumen actualizado de 2021 sobre los progresos en el ODS 6: agua y saneamiento para todos*. Ginebra: ONU Agua.

ONU Agua i UNESCO (2022). *Aguas subterráneas. Hacer visible el recurso invisible. Datos y Cifras*. Perugia: Italia.

Palà, R. i Aznar, L. (29 de gener, 2024). *Qui controla l'aigua de Catalunya?*. Crític. Disponible a: www.elcritic.cat/investigacio/qui-controla-aigua-de-catalunya-189926

Parlament Europeu (2022). *Access to Water as Human Right – The External Dimension*. Disponible a: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022IP0346>

Planas, M. (2017). A citizen wave to reclaim public and democratic water in Catalan municipalities. En S. Kishimoto i O. Petitjean (Eds.), *La recuperación de los servicios públicos. Cómo ciudades y ciudadanía están escribiendo el futuro de los servicios públicos* (pp. 13-18). Amsterdam i París: TNI, Multinationals Observatory, Austrian Federal Chamber of Labour, European Federation of

Public Service Unions, ESF, Public Services International, Public Services International Research Unit, We Own It, Norwegian Union for Municipal and General Employees, Municipal Services Project i Canadian Union of Public Employees.

Priego, K. i Soares, D. (2017). *Agua y dimensión de género*. Disponible a: <https://agua.org.mx/biblioteca/agua-y-dimension-de-genero-sp-13769/>

QWI (2023). *The world's top 50 water companies*. Disponible a: www.globalwaterintel.com/global-water-intelligence-magazine/24/5/the-list/the-world-s-top-50-water-companies

Remacha, M. (2017). *Empresa y Objetivos de Desarrollo Sostenible. Cuadernos de la Cátedra CaixaBank de Responsabilidad Social Corporativa*. Disponible a: <https://media.iese.edu/upload/ST0438.pdf>

Rijsberman, F., Manning, N. i De Silva, S. (2006). *Agua para la alimentación y el medio ambiente*. México: Instituto Internacional para el Manejo del Agua.

Riu, M. (30 de maig, 2022). *El mapa de es aigües contaminades de Catalunya*. Crític. Disponible a: www.elcritic.cat/dades/el-mapa-de-les-aigues-contaminades-de-catalunya-130215

Riu, M. (31 de gener, 2023). *El mapa de las macrogranges més contaminants de Catalunya*. Crític. Disponible a: www.elcritic.cat/dades/el-mapa-de-les-macrogranges-mes-contaminants-de-catalunya-154323

Riu, M., Jordà, D., Cervinski, G., Midzic, A. (2022).

El futur de les hidroelèctriques en la transició ecosocial. Barcelona: ESF.

Working Papers. Disponible a: <https://waterlat.org/es/working-papers-series/vol5/vol5no1/>

Rodríguez, S. (2013). *La protección jurídico-penal del agua.* Madrid: Dykinson.

Salazar, H. i Rodríguez, B. (2014). *Género y democracia: elementos clave para una gestión del agua justa y sustentable.* La Jornada del Campo, 81.

Santes-Álvarez, R. (2022). *Asociaciones público-privadas en servicios de agua y saneamiento: un estudio de caso en Veracruz, México.* Agua y Territorio, 22, 181-197.

Steinfort, L. (2023). *Ríos de resistencia: agua para la vida, no para el lucro.* Disponible a: www.tni.org/es/publicaci%C3%B3n/rios-de-resistencia

Taula de l'aigua de Terrassa (2017). *La remunicipalització de l'aigua a Terrassa. Propostes per a la revisió del servei i per a una gestió directa, amb participació ciutadana i transparència.* Disponible a: www.oat.cat/Oat/wp-content/uploads/2020/05/La-remunicipalizacion-del-agua-en-Terrassa-Taula-del-Aigua-Maig2017-cas.pdf

UNICEF i OMS (2023). *Progress on household drinking water, sanitation and hygiene 2000-2022. Special focus on gender.* Nueva York: UNICEF i OMS.

Varo, A. (2018). *Participación y gestión local del agua en la Catalunya urbana: una mirada crítica.* A: Castro, J.E. (ed.), Bagué, E. La lucha por la democracia en España: iniciativas desde abajo para defender los servicios de agua esenciales como un bien común. Waterlat-Gobacit Network

Amb el suport de:

